

REISVERHALEN

ZOMER 2015

Inhoud

Een waar verhaal!	2
Zeerover	3
Broeden.....	4
Zeilen.....	5
Blauwe vlag.....	6
Kinderwens	7
Lege huizen.....	8
Pensioen	9
Kerkjes	11
Objectief.....	12
Bedelen.....	14
Brand.....	16
Bus	18
Tempels en kerkjes	20
Oud en dik.....	22
BTW	24
Forever Young.....	25
Foto's en zonsondergang	27
Stoppen.....	29
Vliegveld	31
Geliefd.....	33
Gastarbeider	34
Verkeer	36
Het feest van de heilige	38
Afdingen.....	40
De doden.....	42
Doop.....	44
Suikerziekte en hoge bloeddruk.....	46
Vioolmuziek in de maneschijn.....	48
De bedoeling	50

Een waar verhaal!

Laat ik het zo zeggen, de haven van Piraeus heeft er wel eens drukker uitgezien. De maanden juli en augustus waren het hart van de zomerse drukte. Vooral de draagvleugelboten naar de eilanden voor de kust waren altijd vol en voeren af en aan. Een populaire bestemming voor veel Grieken, lekker dichtbij en bereikbaar. Velen konden zo de chaotische drukte van miljoenenstad Athene ontvluchten in huisjes en kamers. Gewoon voor een weekendje weg, ergens tussen april en oktober. En de toeristen uiteraard, die kwamen hier ook veel met hun zware rugzakken en, tegenwoordig, cabine-koffertjes op wielletjes. Hun eiland-hoppen begon vaak hier.

Vanmiddag was het niet zo druk. Minder mensen, minder boten, dus nog minder mensen en nog minder boten. Een mevrouw vertelt dat van haar vriendinnen er altijd zeven of acht naar Aegina kwamen, de zomer was een soort reünie. Ze zagen elkaar en verwonderden zich erover dat de kinderen zo waren gegroeid. En ze dronken wat wijn en aten *mezés* en vertelden elkaar verhalen tot laat tijdens die mooie zwoele zomeravonden. Vorig jaar kwam één vriendin, dit jaar kwam er geen. Mensen hebben het moeilijk. Ook al kunnen ze naar Aegina komen, dan nog hebben ze weinig armslag. Ze blijven liever thuis. Daar hoeft je minder uit te leggen, waarom dat biertje of wijntje er niet meer inzit.

In de boot loopt vanmiddag een cameraploeg rond, Frans of Duits. Ze zijn op weg naar Aegina. Geen idee eigenlijk waarom. Ze zochten een plek dichtbij Athene. Ze willen gaan filmen bij winkels, mensen interviewen over de schaarste van spullen. En mensen vragen of zij zich zorgen maken. Hoe ze de toekomst zien. De regisseur maakt alvast een praatje met de Grieken op de boot. Een mevrouw vertelt hoe blij ze is dat ze een baan heeft, ze moet er wel elke dag vanuit Aegina naar Piraeus reizen. Vandaag had de boot een half uur vertraging. In de winter is het ingewikkelder als je niet weet of de dienstregeling wordt aangepast vanwege harde wind. Goed dat de cameraploeg er is, zegt ze, jammer dat het juist vandaag is. De winkels zijn dicht. De regisseur springt enthousiast op. Oh, oh,

is het al zo erg! Hij ziet de verhaallijn voor zijn documentaire al voor zich. Eerst de rijen bejaarden voor de pinautomaten, dan wat statistieken over werkloosheid en armoede en dan de winkels ... gesloten.

Nee, vervolgt de mevrouw nuchter, woensdag zijn de winkels dicht, zoals elke week op woensdagmiddag. Huh? De regisseur is in de war. Hoe bedoel je gesloten? Wat doen mensen dan op woensdag met de boodschappen? Gewoon, zegt de mevrouw, de boodschappen op dinsdag doen of woensdag-ochtend of donderdag. Dat zijn de openingstijden. Dat is al jaren zo. De regisseur lijkt uit het veld geslagen. Ik volg het tafereel op afstand en zie zijn teleurstelling. Merde! Geen verhaal. Hij had de beelden van lege schappen al in zijn hoofd. Hoe geef ik het een draai, zie ik hem denken. Zijn interesse in de mevrouw is verdwenen. Hij vraagt nog welke kant van de boot beter is om mooie shots te kunnen schieten bij het naderen van de haven.

Zij voelt heel goed wat hier aan de hand is. Wij wisselen een blik uit van verstandhouding. Ze fluistert samenzweerderig en om de regisseur niet te beledigen: "Ze stellen de verkeerde vraag! Het gaat niet om onzekerheid over lege schappen, het gaat om onzekerheid over de toekomst, van ons, van onze kinderen. Als wij werk hebben, dan is er geld, dan kopen wij spullen, dan zijn de winkels vol, dan is er hoop. Als wij geen werk hebben, tsja, dan zijn de lege schappen het minste van onze problemen".

Wij gaan aan wal. Zij klopt de regisseur bemoedigend op de schouder en wenst hem een aangenaam verblijf. Geeft nog wat advies over goede restaurants en hotels. "Maak er een mooi verhaal van", zegt ze tot slot. "Een waar verhaal!" ◇

Zeerover

Hij leek een kapitein of, beter, een zeerover met zijn krullend grijs haar, spierwitte baard en woeste wenkbrauwen. Hij zat in een kleine schaduw. Zijn blik was alert, hij hield alles in de gaten. Hij was duidelijk de baas van het hotel met zwembad. Hij stond op, alsof hij een taak moest volbrengen, ging daarna weer zitten. Hij had last van de hitte, maar nog meer van de onrust in zijn ziel. Wij zaten aan de rand van het zwembad. Eerste vakantiedag, winterbleek, alles nog voorzichtig aan.

Hij kwam vertellen dat het drie euro per persoon kost, consumptie niet verplicht. Van ons hotel was ons verteld dat er een afspraak was: wij mochten er zwemmen en, dat begrepen wij zelf ook wel, wat drinken. Ik vertelde dat. Hij liep mopperend weg.

Hij was in de jaren zestig van dit eiland vertrokken. Er was hier geen werk. Wie een stukje grond had had groenten en fruit. Er was handel in pistachenoten, honing en vis. Voor de generatie die in de oorlog was geboren was er werk in de grote steden en als gastarbeider in Duitsland. *Poté*, nooit, zou hij naar Duitsland gaan om te werken. Aan de hand van zijn vader had hij als kind de vlag met het hakenkruis op de Acropolis zien wapperen. Zijn vader hilde. Nee, Duitsland, *poté*. Zweden werd het, dertig jaar heeft hij er gewerkt. En gespaard. Keerde terug en bouwde een hotelletje op zijn eiland. Zo dichtbij Athene, een ideale uitvalsbasis voor elke toerist. Het dorp van zijn vader lag mooi aan een baai, er was een haventje, een paar tavernes, een bakker en een slager.

Dertig kamers, wit met blauwe luiken. Een kleine receptie, een tuin met een schommel voor de kinderen en een zwembad. Ze verklaarden hem voor gek. Een zwembad! Op 300 honderd meter van het strand. Wie gaat nu in dat gore chloorwater zwemmen als je ook lekker in de zee kunt zwemmen? Ik doe het, zei hij koppig. De burgemeester van het dorp kwam nog informeren naar de plannen. "Een zwembad. Hoe ga je dat doen? Wij hebben nauwelijks drinkwater!" Ik doe het, zei hij, einde discussie. "De toeristen zullen

naar mijn hotel komen. En dan zitten ze hier aan het zwembad: ouders met hun spelende kinderen, jongeren lachend met hun vrienden of ouderen die baantjes zwemmen omdat beweging zo goed is voor hun reumatische benen. Ik zet er een paar parasols bij en bouw nog een kiosk om iets te kunnen serveren. Koude koffie, limonade met ijsblokjes, tosti's".

Hij komt mijn kant op. Drie euro per persoon, consumptie niet verplicht, herhaalt hij. Ik zeg weer dat er een afspraak is, maar als wij niet welkom zijn, dat wij dan gaan. Hij loopt mopperend weg.

Het hotel heeft in de afgelopen vijftientig jaar heel wat gasten onderdak en gastvrijheid geboden. Zweedse gezinnen met hun kinderen, Engelse jongeren, Nederlanders en veel Grieken ook. Relaxte vakanties, alles net wat trager dan gewoon, op de achtergrond elk jaar de krekels met hun eentonig lied, ergens in de verte een eenzame haan die laat weten dat hij er ook is. Rond het zwembad was het altijd druk. De kiosk werd een bar, koffie, frisdrank, cocktails, *ouzo*, hapjes. Alleen al van de bar kon hij leven. En sparen. Zijn kinderen kwamen met hun gezinnen op vakantie. Zij hadden in Zweden gestudeerd en werkten daar. Zijn kleinkinderen spraken geen Grieks. Eenmaal ouder gingen ze liever met vrienden op vakantie naar Ibiza.

Zijn hotel stond dit jaar de hele maand mei en juni leeg. Nu zijn vier kamers bezet. Een zwemjuf geeft hier twee keer per week kinderen les. Vrolijk gespetter en geklets, de ouders onder de parasols met een *frapé*. Het is warm. Hij zit in zijn schaduw en komt voor de derde keer naar mij toe. Drie euro per persoon, consumptie niet verplicht, zegt hij. Het is goed, zeg ik, geïrriteerd. Nog voordat ik het geld heb gepakt, loopt hij weg. Zijn achterlicht, die het hotel runt, komt met mijn bestelling, frisdrank voor de kids, een *frapé metrio me gala* voor mij. "Neem het mijn oom niet kwalijk", zegt zij. "Hij is 81 en soms een beetje in de war. Jullie zijn altijd van harte welkom!"

Als wij na een poosje vertrekken kijkt hij op uit zijn schaduw. Hij lijkt inderdaad op een zeerover, een die de strijd heeft verloren. ◇

Broeden

De kinderen denken dat wij ruzie maken. De gesprekken met vrienden gaan over politiek, over Europa, over de economie, over hoe het allemaal zo is gekomen en waar het heen moet. Elk jaar, dit jaar ook. De gesprekken zijn fel en luid, soms onderbroken door dat karakteristieke Grieks gebaar dat *nee* betekent. Een klein knikje naar boven, optrekken van de wenkbrauwen en een tsj-geluid. Er wordt veel gelachen, ook luid en hartelijk. Als je elkaar niet vaak ziet, heb je heel wat in te halen, onenigheid en eensgezindheid, alles in één. En er moet worden gegeten en gedronken. Zo nu en dan wordt het gesprek onderbroken door iemand die een kruis slaat en zegt: "*Doxa to Theo*, God zij dank, wij zijn gezond. De rest is bijzaak!"

De laatste jaren sluipen onverwachte onderwerpen onze gesprekken binnen. Gesprekken die even fel en luid zijn, zodat de kinderen weer denken dat wij ruzie hebben. Zo ging het gesprek ineens over het beste paprika-zaad. Welke paprika's zijn het lekkerst voor in de salade en welke om te vullen voor in de oven. En dus welk zaad gekocht moest worden. De meningen waren erover verdeeld. Twee vrienden hadden uitgesproken opvattingen over paprika's. "Ik zal de volgende keer zaad voor je meenemen", zei de een. "Kom maar op!" zei de ander. Veel vrienden, stadskinderen, nu leraren, advocaten en bankmedewerkers, hebben moestuinen. Niet die van de AH, niet voor de sier of als hobby, maar voor de groenten. Het scheelt alweer in de kosten.

Het ander gesprek ging over het beste haardhout. Waar dit te vinden is, hoe het aan te steken, hoe het droog te houden buiten op het balkon. Voor zover ik mij kan herinneren was de openhaard zo'n status-ding van de middenklasse. In appartementen werd een mooie, grote openhaard van marmer geplaatst, voor de sier en de sfeer, nu voor de warmte.

Aankopen van nieuwe auto's, tv's of computers was ook zo'n onderwerp. Je had het erover. Vrienden die de aankoop hadden gedaan vertelden er een beetje terloops over, keken er

een beetje bij als verwende kinderen. "Ja, die auto, ach, ja, het was tijd om deze te kopen. Best een goed autootje. Eigenlijk, tsja". Nu ging het gesprek plots over een broodmachine. Gekocht voor een zacht prijsje. Want het is zo lekker, dat eigengebakken brood. Het ging over een leest! Ik ken het woord alleen van het spreekwoord, maar hier ging het over een echte leest voor schoenreparaties. Een vriend had deze op marktplaats op de kop getikt en had zichzelf het ambacht van schoenmaker aangeleerd. Zijn hele familie en de burens liepen nu op zijn schoenen. Hij ging nog een eigen logo verzinnen, zei hij triomfantelijk. Een gesprek ging over een broedmachine. Een vriend had bedacht dat hij eieren kon laten uitbroeden om vervolgens de kippen te verkopen, weer nieuwe eieren te laten uitbroeden. Wat hebben wij gelachen over deze plannen van een gepromoveerd filosoof, die zich wil toeleggen op kippenhandel! Na alle woordgrappen en pesterijtjes, die hij geduldig onderging, sloot hij het gesprek af: "Wacht maar! Ik heb meer talenten, dan jullie denken!" Dat was weer reden om hartelijk met z'n allen te lachen, een slok *raki* te drinken en te genieten van de warmte van vriendschap.

Er gebeurt hier iets in deze samenleving, dat ook heel hoopvol is. Doet je ook afvragen wat echt belangrijk is in het leven? Het laatste boek dat je hebt gelezen, het laatste concert dat je hebt bezocht of de ontdekking dat je meer talenten, meer inventiviteit en meer veerkracht hebt dan je dacht? ◇

Zeilen

Wij trekken erop uit, zegt onze vriend, wij gaan met mijn boot. Wij maken grapjes over Griekse reders en hun privileges, hij lacht mee. Toch geraakt door de opmerking, legt hij uit wat voor een zeilboot hij heeft, hoeveel deze heeft gekost en hoeveel werk hij er persoonlijk in heeft gestoken de laatste vijf jaar om van een drijvend wrak een varend schip te maken. Wij lachen mee om ons ongemak te maskeren. Het was niet de bedoeling om hem in de verdediging te duwen. Bij een andere gelegenheid had hij ook al duidelijk gemaakt dat hij zich niet aangesproken voelde door alle publicaties over luie, corrupte en sjoemelende Grieken. Dit doe ik, dit verdien ik, dit geef ik uit, zei hij. Ik schaamde mij dood dat hij het gevoel had zich zo moest verdedigen. Heeft iemand mij ooit gevraagd wat ik verdien en wat ik uitgeef?

Ze lag in de haven, stralend wit. Ze is in de jaren zeventig gebouwd dit acht-meter-lange-zeilschip, deed de eerste twintig jaar heel wat mediterrane havens aan en kwam uiteindelijk terecht in een scheepswerf, waar ze vergeten lag te rotten. Voor tweeënhalf duizend euro mocht ze vijf jaar geleden mee. Ik heb geen verstand van zeilboten, is dat veel geld? En vandaag bracht ze ons naar een rotseilandje. Ik wilde de kaart pakken om het op te zoeken. "Wat doe je daar?" riep onze vriend. "Dáár ligt het eiland!" en wees recht vooruit, voor de kust, niet te missen. "Jullie vertrouwen te veel op papier daar in het Westen".

Voor mijn gevoel stonden wij qua stekeligheden nu 1-1.

Het eiland is van een klooster en heet daarom *Moní*, klooster. Een poging om iets hier te ontwikkelen liep op niets uit. Het klooster had de rechten voor de ontwikkeling evenwel voor vijftig jaar verkocht. Toen die periode over was, kwam een particulier die een strandbar begon. Met de naam van het eiland, wat eigenlijk wel gek klinkt, Bar het Klooster. Een kiosk, wat parasols, tafeltjes onder een rietenafdak, een paar hipsters die voor dj spelen en personeel in T-shirts met opdruk.

In de azuurblauwe baai liggen ongeveer vijftien schepen, vooral zeilboten, aan de vlaggetjes en namen te zien flottielje zeilen. Elke uur vaart een taxi-bootje heen en terug, brengt een groepje, haalt een groepje. De jeugd komt hier, dit is duidelijk te zien. Frisdrank kost twee euro, bier tweeënhalf. Of dat voldoende inkomsten genereert? Voorlopig is het zomer, warm, de stemming zit erin met hiphop en EDM.

Tussen de zeilboten ligt een groot patserig jacht. Le-lijk! Afzichtelijk glimmend paars, The New Dawn, pfff, wat een naam. De kapitein draagt een modieuze roze zwembroek, draagt een witte pet en kijkt de hele tijd verveeld op zijn mobiel. Aan het jacht hangt een bootje met wit leren zetels en een monsterlijke buitenboordmotor. De vijftig meter van het jacht naar het strand zijn zo afgelegd. Tjonge jonge.

Hij komt hier vandaan, is het verhaal. Is rijk geworden in het buitenland en komt elke zomer terug om hier vakantie te vieren. En om zijn jacht te showen aan zijn vroegere vrienden en burens. Hij kiest de havens en stranden een voor een. "Zijn drive was om rijk en succesvol te worden om dat te kunnen showen aan zijn vrienden en burens. Dit is een ander soort crisis", zegt onze vriend. "Een diepere".

Na een fijne dag en verbrand door de zon, keren wij terug naar de haven. Op tijd, zegt onze vriend om het debat in het Parlement te gaan volgen. "Dit drama nadert zijn ontknoping. Wij blijven in Europa. Dat kan niet anders".

Ik kijk nog even om naar ons zeilschip. *Elpida*, heet ze, dat betekent: Hoop. ◇

Blauwe vlag

Een paar uur na de vergadering van het Griekse Parlement en de stemming over de bezuinigingsvoorstellen, is dit strand gewoon vol. Parasols, ligstoelen, vijf of zes bars en restaurants op een rij, alle muzieksoorten door elkaar, gezellige drukte. Het is een gewone juli-zaterdag. Nagenoeg alle plekken op het strand, vier rijen dik, zijn bezet. Een overrijverige Albanees houdt precies bij wie komt, wie gaat, wie heeft betaald. Wij gaan zitten, betalen en krijgen keurig ons bonnetje, de wifi-code, wij smeren elkaar in en gaan in de relax-stand. Gewoon vakantie.

Het zand is bloedheet, het windje geeft een illusie van draaglijkheid. Als je je ogen sluit hoor je het geklap van de parasols en het geroesemoes om je heen: overbezorgde Griekse moeders met hun kleintjes, giechelende verliefde stelletjes, groepjes vrienden die in de branding strandtennissen, geplons en gespetter.

"Het gaat goed", zegt de serveerster, "vraag mij ook niet hoe het kan, maar het gaat echt veel beter dan vorig jaar. Wij mogen niet klagen. Mensen zijn onzeker over de toekomst, maar een *frapé* of een drankje bestellen ze toch. En dan blijven ze de hele dag hier zitten. Nou, lekker toch? Wij hebben onze kaart aangepast, kleiner assortiment, gemakkelijker om te maken en voordeliger voor de klant. Een paar andere zaken hebben het niet gered, hun klanten komen naar ons. Zo gaat dat. Nee, klagen doen wij niet!" Zij is de dochter van de eigenaar. Ze studeert economie en helpt in het toeristenseizoen in de familiezaak. Aan haar koperkleurige huid en gespierde lijf te oordelen heeft ze er heel wat meters opzitten op dit strand. Maar, nee, klagen doet ze niet.

Links van de baai wappert de blauwe vlag, keurmerk van een schoon en veilig strand. Een toplocatie, zou je in marketingtermen zeggen. De horeca-eigenaren hebben er samen met de gemeente flink aan getrokken om die vlag te verdienen. Goed voor hun zaak, goed voor dit dorpje en goed om investeerders aan te trekken. Zij hebben geld bij elkaar gelegd voor

voorzieningen: douches, wc's, toegang voor rolstoelen, het is er allemaal. Ze hadden ook een strandwacht aangesteld, maar zijn er al snel mee gestopt. Ach, de zee is toch ondiep, was de redenering.

Hun inspanningen hebben geholpen. Een grote investeerder kwam naar het plaatsje met een giga-plan. Er was veel gemopper. Is dat hotel niet te groot, zijn straks al onze gasten weg? Hoe zit het met het milieu? Met de bereikbaarheid? En wie is die investeerder eigenlijk? Maar de bouw ging starten. Bij het leggen van de fundamenteën was er een ceremonie. De eigenaar was er, de burgemeester, de priester zegende de ingenieur en de werklieden. En zoals het hoort, werd een haan geslacht en met zijn bloed werden de fundamenteën besprenkeld. De bouw kon starten.

Het kolossale bouwwerk kwam amfitheatrisch te liggen tegen de bergwand, verschillende gebouwen op meerdere niveaus. Zo te zien zou er een hotel komen met losstaande bungalows eromheen. Een groot restaurant met nachtclub en meerdere zwembaden. Er zou een aparte toegang komen vanaf de haven voor gasten die met hun jacht zouden reizen. Het bouwwerk staat er nu spookachtig leeg en vervallen bij. Alleen het betonnen karkas is af, het is donker, smerig, volgespoten met graffiti. Als je vanaf het strand omhoog kijkt lijken de plafonds op instorten te staan. De tuinen zijn overwoekerd. Een bord staat bij wat de glorieuze entree zou gaan worden: TE KOOP.

Niemand wil dit kopen, niemand gaat het afbouwen, niemand gaat het weghalen. Zeker nu niet. Het is een hele grote, gore, trieste vlek op dit blauwe strand.

Ik bestel intussen nog een ouzo met ijs. Het is gewoon vakantie. ◇

Kinderwens

Ze hadden erover gepraat, ze hadden erover geruzied, ze hadden met de lippen stijf op elkaar erover gezwegen. Zij hadden elkaar begripvol en boos aangekeken. Zij zei tot slot: "Oké, *agapi mou*, je hebt gelijk. Maar ik ook. Ik ga drie dagen naar het eiland. Vakantie. Wij hebben hard gewerkt de hele winter. Wij mogen toch even op adem komen? Even weg. Het zijn onzekere tijden. Wij vliegen uit de EU of de euro of weet ik wat allemaal. Maar ik moet er even tussenuit. Aan een strand liggen, in de zee zwemmen, ik ben zo bleek als melk, een beetje zon doet mij goed. Ik heb geld voor drie dagen. En ik ben nog jarig ook. Ga je mee? Ik ga hoe dan ook!"

Hij wilde ook heel graag even weg. Hij was het verdomme allemaal zo zat. Zijn contract was voor de derde keer tijdelijk verlengd, maar voor minder uren. Zijn scooter moest eigenlijk naar de garage, dat had hij haar maar niet verteld. Hij had wat geld aan zijn broer geleend, die had het erg moeilijk met twee kleintjes. Dat had hij ook maar verzwegen. Zij zou het geen probleem vinden, maar die blik in haar ogen als het over kinderen ging, die kon hij niet aan. Ze waren tien jaar samen. Hij had geen geld om een cadeau te kopen. Dat wist zij natuurlijk ook. Daarom waren ze dit jubileum maar zogenaamd vergeten. Een beetje zon, zorgeloosheid, in elkaars armen wakker worden, ja, dat wilde hij ook. Drie dagen, dat moest toch kunnen. Hier thuis maakten ze ook kosten. "Als jij het wilt, *agapi mou*, dan gaan wij! Voor jouw verjaardag!" Ze moest haast huilen van vreugde. "Als wij het maar niet over mijn leeftijd gaan hebben", grapte ze. 41! "Een gevaarlijke leeftijd", had haar moeder gezegd, "Maar als er een stemmetje in je hoofd gaat vragen 'is dit alles?', doe dan wattenpropjes in je oren, het gaat over!"

Zij kusten elkaar, het vooruitzicht van drie dagen zon, zee, strand, was heilzaam. Ze hielden elkaar stevig vast als twee kinderen die iets heel stouts gingen doen en moed putten uit deze omhelzing. Nee, verstandig was het niet, de banken waren al twee weken dicht, en wie weet wat ze te wachten stond, maar ze deden het toch. Hij

streekte haar over haar rug en billen, zij drukte haar lijf opgewonden tegen dat van hem aan. Ze vreeën daar midden in hun kleine woonkamer, hartstochtelijk en teder.

Zij lagen op de vloer, keken elkaar aan en moesten heel erg lachen. "Kijk ons nu, op onze leeftijd ...", begon zij en ze moesten weer onbedaarlijk lachen. Ze legde haar hoofd op zijn schouder, haar arm over zijn borst. Hij had een litteken daar rechts. Als kind viel hij een keer van de fiets toen hij tijdens een spelletje als ridder zijn kasteel verdedigde. Zij streek met haar vinger langs de wond van haar dappere ridder. Met de overmoed van het moment zei ze: "*Agapi mou*, kunnen wij het toch niet proberen?" Hij verstijfde helemaal. Zijn been tegen haar dij was hard en koud, zijn arm, borst, wang. Hij bleef roerloos liggen. Dit onderwerp was eerder besproken, nogmaals besproken en afgerond. Kinderen? Daar gingen ze echt niet aan beginnen. Geen sprake van. Hoe moest dat? Ze konden zich geen kinderen permitteren. Zijn werk, haar werk, de onzekerheid. En nu helemaal natuurlijk. De crisis. Haar ouders leefden niet meer, zijn ouders woonden in het Noorden en konden zijn broer nauwelijks bijstaan. Hun flatje was klein. Kinderopvang, school, de toekomst, in wat voor een wereld zou hun kind opgroeien? Dit gesprek eindigde elke keer met zijn sussende woorden: "Laten wij nog even wachten. Volgend jaar misschien, als het beter gaat". Als de crisis over is, als wij vast werk hebben, als, als...

Ze lag naast hem, eenzaam en koud. Het stemmetje in haar hoofd zeurde: is dit alles? ◇

Lege huizen

Veel huizen op dit eiland worden niet het hele jaar bewoond. Het zijn vakantiehuizen van Grieken die elders wonen, waarschijnlijk in Athene. Bij vakantiehuis of vakantievilla is de associatie: luxe, vrijstaand, zwembad, tuinen, dat soort dingen. Deze huizen zijn voor hun eigenaren hun zomers paradijsje, voor de buitenstaander gewoon: huizen. Standaard architectuur, vierkant, woonkamer, keuken, twee slaapkamers en aan twee zijden terras voor ochtend en avond, afhankelijk van de ligging en de zon. Tuintje met een bougainville, kamperfoelie of druivenrank. Er staat meestal een muurtje van een meter hoog omheen. De overheersende kleuren zijn wit en blauw. En nee, niet alle vakantiehuizen hebben uitzicht over de zee. Meestal liggen ze op onhandige plekken en zijn moeilijk bereikbaar via te smalle, bochtige of steile straatjes. Maar dit is het.

Hier stond vroeger een oud huisje van grootvader of vader, dat heeft plaatsgemaakt voor een nieuwe. Of de grond was een erfenis. Of de grond stond te koop en dit was maximaal haalbaar. Wat de reden ook om hiervoor te kiezen de huisjes zijn met grote inspanningen gebouwd. Eerst sparen, dan bouwen. Steentje voor steentje. Onderhoud, schilderen, de tuin, je bent nooit klaar. Maar het gevoel dat je de sleutel in het slot steekt en dan thuis bent, is onbetaalbaar. De meeste Grieken huren een appartement in de grote stad, betonnen blokken met kleine balkons, matig licht, benauwde lucht en veel kabaal van langsrazend verkeer. En ze hebben een vakantiehuis. Pure luxe.

Ik wandel langs huizen die lang leeg staan, misschien twee of drie jaar, misschien langer. Bij een van die huizen sta ik stil. Het is gebouwd met *meráki*. Een onvertaalbaar Grieks woord. Betekent dat je iets doet met je hele ziel, dat je ergens een deel van jezelf in legt. Dit geldt voor dit huis. De metalen deur naar de tuin is bewerkt met bloemen en vogels, een motief dat terugkomt in spijlen van het balkon. Het pad naar het huis is een mozaïek van strandkiezels in de vorm van een zeemeermin. In de muur zijn ornamenten gemetseld. Er staat een klein kerkje in een hoek

van de tuin, ik zie vaag de icoon van de heilige Nektarios, de schutspatroon van het eiland.

In de tuin staat een grote ingemetselde barbecue. Met een dakje met keramieke dakpannetjes en ornamenten op de hoeken. Dit is het territorium van een fanatieke BBQ-er. Er zal met Pasen, op 1 mei, op 15 augustus en vele andere naam- en feestdagen goed gegrild zijn. Voor veel mensen. Hier is plek voor minstens drie tafels. Er is rekening gehouden met veel gasten. Ik hoor haast hun vrolijke stemmen, het gerinkel van glazen, de gilletjes van kinderen die hier speelden. Ik zie de vrouw des huizes haar witte geborduurde tafelkleed uitvouwen, de glazen en borden klaar zetten. De gasten roepen: "Kyria Eleni!" (ik zeg maar wat) "Kom even bij ons zitten, je zult wel moe zijn van alle voorbereidingen!" En zij roept: "Nee, hoor, ik ben zo blij dat jullie er zijn. Ja, ja, ik kom, nog even wat uit de oven halen". De mannen staan bij kyrios Kostas (dat verzin ik ook maar), die aan het grillen is, ze drinken *rakí*, praten luidruchtig over politiek en vertellen zo nu en dan een schuine mop. Kloppen elkaar op de schouders. "Wat is het leven mooi, wij hebben elkaar en ons plekje hier op het eiland".

Een jochie loopt rond, een jaar of tien zal hij zijn. "Kom eens hier mijn *palikari*, mijn dappere kerel. Vindt je het fijn hier bij *pappoes*, bij opa?" De jongen glundert helemaal, trots, hij heeft de naam van zijn opa, Kostas. "Deze vakanties zijn de beste. Ik zal elke zomer naar ons eiland komen, *pappoe*, dat beloof ik! Erewoord!" ♦

Pensioen

"Denk maar niet dat ik in een rij ga staan. Ik wacht. De banken gaan spoedig weer open". Hij loopt kaarsrecht, trots, keurig geknipt en gekapt, een onberispelijk overhemd, glimmende schoenen. Een voorbijganger groet hem met respect: "Goedemorgen, generaal!" "Goedemorgen, mijn beste!" zegt hij. Hij moet rondkomen van een pensioen van 1.300 euro per maand. Drie jaar geleden was het vijfhonderd meer. "Ik heb ergere dingen meegemaakt", zegt hij.

Zijn vader sneuvelde als jonge korporaal in Korea in 1953. Het Griekse leger, ruim 1000 man, vocht daar onder de vlag van de Verenigde Naties. Een maand na zijn dood werd zijn zoon geboren. Zijn moeder droogde haar tranen en besloot dat dit nu de belangrijkste man in haar leven was. Hij leek op een engel, daarom kreeg hij geheel tegen de traditie in, niet de naam van zijn grootvader, maar de naam Angelos. Angelos leek op zijn vader. Groot, slank, met lichtbruine eerlijke ogen en een rustige, betrouwbare uitstraling. Hij was aanvoerder van het voetbalteam, voorzitter van de jeugdraad en elk jaar met Driekoningen bij de traditionele winterduik, was hij het snelst bij het kruis dat de priester in het water gooide. Een geboren leider. Zijn moeder had gehoopt dat het niet zou gebeuren, maar Angelos volgde het pad van zijn vader en werd militair. Als je in deze dorpen was geboren en verder wilde komen in het leven, had je twee opties: handelaar worden of militair.

Hij werd toegelaten tot de militaire academie in de moeilijke jaren van het kolonelsregime en begon zijn loopbaan als luitenant in het noorden aan de grens met Turkije. Na drie jaar werd hij overgeplaatst naar de grens met Albanië. Tijdens zijn verlof ging hij naar zijn moeder. "Ach, *mána!* Trek eens wat anders aan dan die zwarte kleren! Je bent zo'n mooie vrouw!" probeerde hij telkens zonder succes. "Ik eer je vader! Maar laten wij het over iets anders hebben: ken jij Nefeli nog, ons buurmeisje? Ze vroeg laatst hoe het met je gaat," zei ze een keer met een ondeugende glimlach. "Wie?" zei hij blozend. Nefeli was net klaar met de lerarenopleiding. Ze trouwden. Zij werd aangesteld als lerares in een dorp in de

buurt van zijn legerplaats. Een kennis die op het ministerie werkte had dat geregeld. Elke drie jaar worden militairen en andere ambtenaren overgeplaatst. Het was steeds spannend hoe de overplaatsingen zou uitpakken. Eilanden, grote en kleine steden, waar had hij niet gewoond? Hun kinderen, twee dochters, hadden door dat zwervend bestaan moeite om zich te hechten. Zijn vrouw, vrolijk als altijd, zei lachend: "Ik laat de gordijnen maar zo. Ze zijn te lang, maar wie weet, over drie jaar passen ze wel!"

Hij steeg in de militaire hiërarchie. Rechtse regeringen, linkse regeringen, hij deed wat van hem werd verwacht. De wereld om hem heen veranderde, de wereldgeschiedenis kreeg er een paar hoofdstukken bij. Hij zou het tot generaal-majoor brengen. Na 35 dienstjaren, op zijn 53ste, ging hij, zoals wettelijk bepaald, met pensioen. Het jaar daarvoor was zijn vrouw te vroeg, te jong gestorven. Zij zouden samen oud worden. Over zijn pensionering hadden ze het nog niet gehad. Het overviel hem. Zijn dochters, beide nog thuis, wisten niet wat ze met deze grote onbekende aan moesten. Hij kende zijn manschappen beter dan zijn dochters en plots was hij er de hele tijd. Door zijn overplaatsingen door het hele land hoorde hij overal bij en nergens. Er waren collega's die advieswerk gingen doen na hun pensionering of een eigen zaak begonnen. De beloftes van vage kennissen dat zij hem als adviseur zagen zitten, bleken beleefdheden. Een eigen zaak? Wat dan? Aannemer worden of importeur? Hij besloot terug te gaan naar zijn geboortedorp. "Ach, *mána!*" zei hij als vanouds. Met zijn spaargeld bouwde hij een huisje. Hij kocht een nieuwe auto. Hij had eigenlijk niet genoeg geld, maar met zijn pensioen kon hij zich een kleine lening veroorloven.

Hij heeft zijn vaste gewoonten. Hij begint zijn dag om zeven uur met een lange wandeling van zeker twee uur, hij drinkt het enige kopje koffie van de dag met een beschuitje. Daarna leest hij de kranten, minstens vier om het nieuws van alle kanten te belichten. Daarna gaat hij naar zijn jeugdvriend, die een handel heeft in bouwmaterialen. Als het druk is, helpt hij daar tot het tijd is voor het middageten. Na een korte

siësta leest hij wat, meestal geschiedenisboeken en literatuur. In de vroege middag gaat hij naar een neef, die een apotheek heeft. Ook daar helpt hij een paar uur als het druk is. 's Avonds spreekt hij af met vrienden voor een drankje.

Zijn pensioen is, zelfs na de korting, best aardig. Maar nu er nieuwe kortingen aankomen? Hij is te trots om erover te klagen. "Ik heb ergere dingen meegemaakt in het leven", zegt hij. Hij heeft altijd alles gedaan wat zijn vaderland van hem verlangde, dat was zijn plicht en zijn eer. Hij heeft er alle vertrouwen in dat zijn vaderland nu voor hem zal zorgen. ◇

Kerkjes

Je ziet ze langs de weg. Bermmonumenten. Meestal een miniatuurkerkje van metaal op een paal. Wit met rood dak, met een kruis, een deurtje. Ze zijn er ook van steen of marmer, groot of klein en je kunt tegenwoordig een bouwstijl kiezen. Het kerkje lijkt dan bijvoorbeeld op de Aya Sofia. Er zijn webshops waar je ze kunt bestellen. Ze staan bij de tuinmeubels, tuinornamenten en bbq's.

Soms staan er wel vier bij elkaar. In een bocht. Je voelt het in je maag. Hier vonden minstens vier mensen de dood. Vier verschillende ongelukken op dezelfde plek. Hier reed de auto door de vangrail. Het was nacht. Hij reed te snel. Misschien was de chauffeur moe, had hij wat gedronken of misschien stak hier onverwacht een haas over waardoor hij schrok. Misschien schrok de chauffeur van de lichten van de tegenligger op dit slecht verlicht stuk. Maar misschien was het juist een stralend zonnige middag. Hij keerde terug van zijn werk, het was vrijdag en hij verheugde zich op het weekend. Dat hij met zijn vriendin lekker lang kon uitslapen. Je ziet het haast voor je, de metalen ravage, de autoruiten in duizend glanzende stukjes op de weg, een wiel dat nog draait, de dampen die optrekken, een koplamp schijnt haast onzichtbaar omhoog, een plas olie. Dan de stilte. En de krekels, altijd de krekels. Hij was jong. De kerkjes staan er bijna altijd voor jonge mensen. Ze markeren het onbeschrijfelijk verdriet van de ouders die achterblijven. Gevaarlijk punt, denk je als je langs rijdt, je matigt de snelheid.

Soms staan die kerkjes op een hele gewone plek, zomaar ergens, waar je geen gevaar verwacht. Rechte weg, breed ook, goed zicht. Wat is hier gebeurd? Een moment van onoplettendheid? Pure pech? Op het kerkje staat de naam, Charilaos of Maria. Hun leeftijd, 23 of 31 jaar. Een ongeluk gebeurt zomaar, op een willekeurige plek, op een onverwacht moment. Je bent onverwacht dood.

Je kunt als een archeoloog het verleden reconstrueren door te kijken naar deze bermmonumenten. Het soort kerkje,

materiaalkeuze, omvang en staat, het zegt veel over wanneer het gebeurde, de tijdgeest, de rituelen, de financiële mogelijkheden van betrokkene. Je kunt kijken naar de staat van onderhoud, of er bloemen liggen en of het olielampje brandt. Als er onderin de voet van het kerkje nog wat olie staat en lucifers, mag je als voorbijganger het olielampje aansteken, een kruis slaan, even stilstaan bij het leven van deze "Georgios, 1975-1997", voordat je verder gaat. Zijn ziel en zijn nabestaanden zullen dat op prijs stellen.

Herinneringen vervagen, de nabestaanden zijn er ook niet meer. Kerkjes staan er treurig en eenzaam bij, vervallen. De natuur eist haar tol. De iconen zijn vergeeld, het olielampje gebarsten, zelfs de naam van de dode is niet meer te lezen.

Op een druk kruispunt in het stadje staat ook een kerkje. Het is een smal, onoverzichtelijk, gevaarlijk kruispunt. Een agent moppert erover. Hij slaat met zijn hand op zijn dij. "Kijk nou!" roept hij verontwaardigd. "Ze hebben er een kerkje neergezet, mijn God! Hier hoort eigenlijk een hele rij kerkjes, daar niet van ... Vorige week hebben wij er weer een opgeveegd. Was een frontale botsing tussen twee scooters. De ene jongen was op slag dood, die mag nog van geluk spreken. De ander is er erger aan toe". Zijn woorden, cynisch en boos, hij maakt veel mee, zegt hij ter verdediging. "Hier moet echt iets gebeuren. Er moet een stoplicht komen, liefst een rotonde. Laat die ouders zich daarvoor inzetten. Laat de gemeente daar een plan voor maken. Laat de journalisten daar een artikel over schrijven. Met een kerkje kijk je achterom, met een rotonde vooruit. Dat is ons probleem", besluit hij half filosofisch, "wij kijken te veel naar het verleden in dit land. Met verdriet of wrok. Ook al doet het pijn, wij moeten vooruit kijken om verder te komen".

Actueler had zijn uitspraak niet kunnen zijn! ◇

Objectief

Dat je op je luie strandstoel ligt, aan een drankje nipt, het nieuws op je tablet leest, om je heen kijkt en je afvraagt: jee, een humanitaire crisis, hier? Met al die bonte strandlakens op het strand, de modieuze bikini's, dure flesjes zonnebrandolie, nieuwe iPhones, nieuwe auto's, een dj die muziek mixt, strandtentjes die vol zitten met lachende en kletsende mensen. Hoe anders is dit tafereel dan andere jaren? Wat zie je wel, wat zie je niet? Er zijn altijd mensen die het beter hebben, mensen die het moeilijk hebben. Je neemt nog een slokje.

Leest verder. Cijfers, cijfers, cijfers. Al maanden is dit "feiten-geweld" gaande. Het ene onderzoek, na de andere publicatie. Over hulp, noodhulp, leningen, maatregelen. Nederland zou Griekenland dertig miljard euro hebben geleend. Dat zou een bedrag zijn van € 2.000 per Nederlander. Dat is wel een voorpagina waard. Waar kwam dat geld vandaan en waar ging het heen? Wie heeft wat besloten, waarom en komt het terug? In de grote steden zijn er nu voedselbanken waar duizenden gebruik van maken. Ik las over een door een supermarktketen opgezette voedselbank, waar wekelijks 23.000 mensen gebruik van maken. Vanuit kerken worden wekelijks 70.000 maaltijden verstrekt, alleen al in Athene. Twee van de vele initiatieven. Een op de drie kinderen leeft onder de armoedegrens en gaat zonder ontbijt en ernstig ondervoed naar school. Een derde van de bevolking is werkloos. Er is tekort aan medicijnen. Ik ben het overzicht allang kwijt, de publicaties zijn stellig; politici, deskundigen en publicisten zeer overtuigd van hun gelijk. Ze doen zich voor als objectief, beschouwend, kritisch. En misschien zijn zij het wel.

Ik niet. Objectief niet en kritisch ook al niet meer. Moet ik dat zijn dan? Ik ben benieuwd hoe zij zich voelen, de oudjes die op dit kleine eiland aangewezen zijn op de 75 maaltijden die worden bereid in de gaarkeukens van een aan de kerk verbonden stichting. Deze 75 ouderen zijn niet in staat om in hun dagelijkse behoefte te voorzien. In kleinere gemeenschappen had men altijd oog voor elkaar, voor een buurman die het nodig had was er altijd wel een bord eten,

iemand ontfermde zich over de alleenstaande vrouw met de twee kleintjes, iemand hield een oogje in het zeil bij de kennis die ziek was en zijn medicijnen niet moest vergeten. Het gebeurde altijd als vanzelfsprekend en vooral met tact. Niet in het zicht, niet massaal, om de ander, die hulp nodig had, zijn waardigheid te gunnen. Nu moet je hongerig in de rij staan, schaamte is groter dan honger. Objectief, hoezo?

Een vriendin, type yup, goede baan, woont in een betere wijk van de grote stad, vertelt dat als ze in de ochtend naar haar werk gaat ze langs een groentezaak loopt. In de afvalcontainer bij de winkel zoekt een man naar nog bruikbare groente en fruit. Tot een paar maanden geleden was het er maar een, nu zijn het er drie. Ze wroeten tussen het afval. Zij heeft het zelf niet gezien, maar het schijnt bij de supermarkt erger te zijn. Zij vertelt ook dat er in haar buurt een plek is, waar je eten achter kan laten. Een weggeefplekje. Je hebt bijvoorbeeld een half brood over, een halve cake of een halve watermeloen. Je verpakt het netjes in folie en legt het neer. Binnen een half uur is het weg. Sommige mensen doen het ook met kinderkleding of met boeken. Een keer liet iemand een paar bijna lege flesjes eau de toilette achter. Geen eerste levensbehoefte, maar er is vast iemand die het kan gebruiken. En dat klopte. Binnen no time waren ze weg.

Maandag gaan, na drie weken, de banken open. "Dolletjes", sneert een kennis, "nu wordt alles beter, jaja! Het geld komt met bakken binnen, wij, luie Grieken, hoeven het alleen maar op te halen!" Nee, hij is helemaal niet optimistisch. De pensioenen gaan nog verder dalen, de belastingen gaan omhoog en wie gelooft in de wonderbaarlijke herrijzenis van de economie is naïef. De zaken die failliet zijn gegaan blijven gesloten, de mensen die schulden hebben hebben die nog steeds. Maar weet je wat het ergste is, zegt hij. "Het gaat allemaal zo snel. Dat er veel moet veranderen in ons land, dat snapt iedereen. Er gebeurt al veel. Niemand is daar op tegen. Maar moet het met stoom en kokend water zonder de onderliggende systemen te hervormen? En kun je hervormen, als je geen adem krijgt? Een overbruggingsperiode geeft adem. Vergeet de

macro-economische vergezichten. Het gaat om mensen. Ik wil mij aanpassen aan de nieuwe omstandigheden, ik wil er rekening mee houden. Als mijn salaris volgende maand 10% daalt, maar mijn huur, energierekening en prijzen niet, hoe moet ik dat opvangen. Ik heb geen reserves meer, er blijft niets over om te sparen”.

In een dergelijk gesprek komt onvermijdelijk het moment dat de vraag wordt gesteld waar ik nooit op kan reageren: "Hoe gaan die dingen bij jullie in Nederland eigenlijk?" ◇

Bedelen

Met je kinderen als toeschouwer is het een nog dwingend dilemma: geld geven aan een bedelaar. Wanneer doe je het wel en wanneer niet, waarom en onder welke condities? Moet er bijvoorbeeld iets tegenover staan? Je hebt hier bedelaars die zakdoekjes of bloemen "verkopen". Of telt dat als verkoop, zoals die van merkzonnebrillen, armbandjes en selfiesticks? En hoe zit het met zielige verhalen van het type "ik heb vier kinderen, ze hebben honger!" en de eenvoudigere variant "ik heb honger!" En speelt uiterlijk een rol? Maakt de zichtbaar ongewassen en onverzorgde bedelaar meer kans, dan iemand in een gewoon kloffie? Leeftijd? Zou je een oudere eerder wat geven dan een jongere? En tot slot de benadering: is nederigheid een pre of is juist volharding beter?

En dan zijn er ook allerlei andere randvoorwaarden. Heb je een limiet per dag en als die is bereikt heeft de volgende gewoon pech? Is het bedrag afhankelijk van de situatie variabel of krijgt iedereen een vast bedrag? Of krijgt een bedelaar per definitie geen geld, maar bijvoorbeeld hulp in natura, een brood bijvoorbeeld en een pak melk? En maakt je eigen schuldgevoel uit? Als je bijvoorbeeld net in een restaurant een uitgebreide maaltijd hebt verorberd, de restjes liggen nog op tafel en de bedelaar komt op dat moment langs?

Ik weet niet of er meer bedelaars zijn dit jaar, misschien let ik er meer op. Ik kan ook niet zeggen of de benadering actiever of agressiever is. Ik heb wel het vermoeden dat er tussen de, als ik het zo mag zeggen, "traditionele" bedelaars ook anderen zijn. Toevallig gaven wij een euro aan een oudere man, die nog net niet op zijn knieën ging en onze handen wilde kussen om te bedanken. Je vraagt je af wat het verhaal hierachter is.

Een vriend die priester is heeft het zwaar. Herkenbaar aan zijn gewaad wordt hij als man van god overal aangeklampt om hulp. Probeer dan maar nee te zeggen of je te beperken tot bemoedigende woorden. Het is tegenwoordig niet genoeg.

Ik weet mijzelf, eerlijk gezegd meestal geen houding te geven. Oogcontact probeer ik te vermijden en hoop dat een knikje dat nee betekent duidelijk genoeg is. Soms kom ik ermee weg.

Mijn overgrootvader deed het anders rond 1910. Hij woonde met zijn gezin in het noordoosten van Griekenland in het gebied dat nu West-Macedonië heet. Samen met zijn broers had hij een handelshuis in Constantinopel (Istanbul nu). Via het moderne wegennet is het 750 km, hij deed er met zijn paard ruim zeven dagen over. Als hij in Constantinopel was voor zaken, droeg hij een gilet met vier zakken. Zijn vrouw had het speciaal voor hem genaaid en geborduurd. In elke zak stak hij munten van verschillende waarde. De munteenheid in die tijd was de Turkse lire, onderverdeeld in 100 cent. Hij had munten van een cent, vijf, tien en vijftig. Dat deed hij dus voor de bedelaars die op elke hoek zaten. Stak er een zijn hand uit, dan keek hij hem goed aan en wist hoeveel geld nodig was voor de ergste nood. Hij vond het vernederend om in zijn beurs te zoeken naar het juiste muntje, terwijl de arme donder naar zijn vingers keek in de hoop het muntje met de meeste waarde te krijgen. Hij vond het lastig ook, dat bedelen. Het hoorde niet, voor zijn gevoel. Hij had altijd mensen nodig voor zijn zaken. Liever gaf hij opdracht om bijvoorbeeld een vracht van de haven naar de loods te verslepen. Of water te halen voor de paarden. Zelfs de meest zwakke of hulpbehoevende kon wel iets bijdragen. In zijn dorp golden hierover ongeschreven regels. Zo was er een vrouw, een oude vrijster die iedereen kende, die oregano, tijm en malotira (=bergthee) plukte voor de gezinnen in het dorp. Daar kreeg ze wat voor. Niet de prijs van een product, maar de waarde van haar inspanning. Zij leverde haar bijdrage aan de gemeenschap, er werd voor haar gezorgd. Jongeren waren in zijn dorp nooit werkloos. Ze gingen in de leer bij de bakker, smid of de herder. Zij liepen mee, hielpen met klussen, dankbaar, omdat dat de orde van het leven was. Wel zo overzichtelijk. In de grote stad golden dergelijke regels niet. Bedelaars waren er veel met verhalen over hoe het zover kon komen. Mijn overgrootvader had zijn manier gevonden

om hiermee om te gaan. Hij was allang blij dat de bedelaars deze manier hadden gevonden om te overleven en niet in de bergen onderweg naar zijn dorp op de loer lagen om hem te beroven. Dat is de andere kant van de zaak, zal hij gedacht hebben. Er verder is er God, zijn wegen ondoorgrondelijk. ◇

Brand

Alle aandacht ging uit naar de vergadering van de ministers en regeringsleiders in Brussel en toen naar die van het Griekse parlement. Grexit en Agreekment, de media raakten er niet over uitgepubliceerd. Ik zei nog voor de grap dat met alle politieke brandhaarden er gelukkig niet ook nog eens bosbranden waren. Had ik niet moeten doen...

Sinds twee dagen zijn er 79 brandhaarden in voornamelijk centraal en zuid Griekenland. Hoe bestaat het: 79! Allemaal in twee dagen! De brandweer, het leger en honderden vrijwilligers zijn dag en nacht bezig om te voorkomen dat de vlammen richting bewoonde gebieden gaan, naar huizen, wegen, campings, kerken, oudheden, zich verder verspreiden. Ze proberen met man en macht de branden te blussen. Er zijn blusvliegtuigen en helikopters ingezet, maar het zijn er niet genoeg voor alle plekken. Het aantal branden komt door een combinatie van langdurige droogte en harde wind. Er is maar een piepklein vlammetje nodig en alles staat in lichterlaaie. Dat vlammetje kan van alles zijn: een sigaret, een gebroken glas dat ergens ligt en waar de zon op staat, een barbecue-vonkje, een ongeluk zit in een klein hoekje. Er zijn ook oorzaken die helemaal niet onschuldig zijn. Brandstichting komt vaak voor, omdat iemand belangen heeft in een gebied en dat wil ontwikkelen. Er is wetgeving die door brand getroffen gebieden voor een bepaalde periode uitsluit voor ontwikkeling, maar er zijn kennelijk manieren om daar onderuit te komen.

Er zijn jaarlijks gemiddeld twee duizend branden. In de jaren tachtig was het aantal nog gemiddeld rond de 1.250 en is dus gestegen. Van drie kwart van de incidenten is de oorzaak niet bekend. Het is verleidelijk om daar conclusies aan te verbinden, die waarschijnlijk gewoon waar zijn. Bijna de helft van het aantal branden treft centraal en zuid Griekenland (=Peloponnesos). 50.000 hectare voornamelijk bos gaat jaarlijks in rook op. De meeste branden, bijna drie kwart, zijn er in de maanden juli, augustus en september, wat niet zo verwonderlijk is. Betekent overigens dat alles overal tegelijk brandt. Dat verklaart het

aantal van 79 hier en nu. Over de milieuschade hoef je het nauwelijks te hebben, die is enorm. En je kunt je gedachten laten gaan over de noodzakelijke infrastructuur. Recent zijn Kamervragen gesteld over diverse brandweerposten, die onderbemand zouden zijn en brandweerauto's, die ouder zijn dan 30 jaar en daardoor beperkt inzetbaar. Daar komt vast een antwoord op, als ze eindelijk aan regeren toekomen daar in de hoofdstad. Vaak zie je van die brandweerauto's met twee brandweermannen in de bergen wachten en wachten. Je zou stiekem kunnen denken: lekker, lui leventje daar in de schaduw van een boom. Hopelijk gebeurt er niets. Maar ook als er iets gebeurt, dan vraag ik mij af of die ene brandweerauto het verschil kan maken. Er zijn nogal wat bergtoppen en eilanden die brandgevaarlijk zijn. Pijnbomen, zo karakteristiek voor het landschap hier, fikken namelijk fantastisch in de zomerhitte. Brandende pijnboomappels knallen als vuurwerk. De vonken springen meters verder waar ze weer andere bomen aansteken. En de wind, die is erg. Het is een ongelijke strijd.

Er was brand toen ik een keer op het eiland Serifos was. Een kleintje, bleek achteraf, niet eens de moeite waard om in de statistieken op te nemen. De brandweer kwam er niet aan te pas, maar was er ook nooit op tijd geweest. Er waren ergens wat struiken in brand gevlogen, geen idee hoe of wat, maar door de wind dreigde het uit de hand te lopen. De vlammen naderden het bos dat verderop begon. Een paar mannen die in een café zaten gingen helpen, de mensen van de huizen in de buurt waren al bezig met blussen. Sta je daar op je slippers in je zomerjurkje een beetje met een tak op brandende struiken te kloppen. Surrealistisch. In mijn herinnering was het verstikkend warm. Ik voelde het zweet over mijn rug lopen. Ik weet ook nog dat ik blij was dat de brand in elk geval vóór mij was en dat ik de situatie overzag. In een mum van tijd draaide de wind echter en was er ook brand achter mij. Niet fijn. Het lukte om de brand, nou, ja, brandje te blussen. Wij liepen daarna meteen met wat mensen naar het strand dichtbij en spoelden de zwarte vegen van onze armen af. Heerlijk koel

water. Ik zag later pas dat er wat gaatjes zaten in het zomerjurkje en de slippers op een paar plekjes waren gesmolten, waarschijnlijk omdat ik op hete kooltjes had gestaan.

De volgende dag was de aanblik van die paar zwartgeblakerde struiken zo treurig, de geur van verbrand hout die nog in de lucht hing misselijkmakend. Het gevoel van het onherstelbare. Het was een brandje van niets, maar het besef van wat had kunnen gebeuren overweldigend. Ik voelde een verlate paniekreactie van het midden in de vlammen staan, het gebeurde voor even, maar toch. Die mensen die nu aan het blussen zijn, hoe voelen die zich?

Ik zou nu een parallel kunnen trekken met de politieke brand van de afgelopen weken, maar laat ik dat maar niet doen. ◇

Bus

"Oorzaak of gevolg van de Griekse crisis?" Best een hele goede vraag van een bijna zeventienjarige. Als het aan hem lag waren wij allang weer teruggelopen naar ons vakantiekamertje met wifi. Maar wij wachten nog steeds op de bus. Volgens de dienstregeling, die met twee punaises aan de bushalte is geprikt, zou de bus er kwart voor zijn. Het is intussen kwart over en onze twijfels worden groter. Wij waren er, op z'n Grieks, net op tijd. Hadden wij de bus misschien gemist? Dat blijkt niet het geval. De bus is een half uur te laat en stopt niet. Vol. De volgende komt over een uur. Kwart voor dus weer of naar analogie van zijn collega ook een half uur te laat en dus echt pas over een uur? Wij zijn niet de enige reizigers die naar de stad willen. Het gezelschap groeit en de irritatie ook. Waar blijft de bus, er is geen informatievoorziening, hoe moet dat nu, hoe laat is het? Tijdens de vakantie ben je relaxt, kijkt niet op je horloge of mobiel, maar na een uur wachten is de lol er wel af. Komt de bus nu eindelijk? En als de bus er is, wat dan? Stopt ie wel, netjes wachten, voordringen, schelden en ongenoegen uiten, rustig blijven? Je piekert erover en het gebeurt voor je ogen: iedereen zijn eigen reactie. Als de bus komt gebeurt van alles. Met de nodige emoties blijkt iedereen toch te passen. Met een beetje goede wil en hangend in iemands nek of oksel, gaan wij richting stadje. De arme chauffeur kan er ook niets aan doen. Alle verwensingen glijden van hem af, wat moet je, straks heeft hij weer een rit. Hij geeft door aan de centrale dat ie vol zit, te vol. Doet iemand er iets mee, een *ipefthinos* (verantwoordelijke)? En wat dan? Geen idee.

Oorzaak of gevolg, ja, goede vraag. De dienstregeling is kennelijk niet toegesneden op het reizigersaanbod. Elke uur een bus lijkt niet een logische keuze. Wanneer gaan mensen naar het strand en wanneer komen ze terug? Zet dan twee bussen in op het traject en op een ander moment geen. Ik kan wel raden hoe vaak de bus ook leeg rondrijdt. Iemand vertelt dat er vroeger elk kwartier een bus was. Maar tegenwoordig zijn er veel minder mensen, zelfs in de zomerdrukke. Er zijn dus minder bussen. Daarom

zijn de prijzen gestegen. Als je met zijn vieren bent is een taxi voordeliger. En je bent op tijd. Maar de prijzen van de taxi's gaan vanaf volgende week ook stijgen. Oorzaak of gevolg? In het stadje aangekomen is onze eerste actie om een auto te huren. Wij staan in de rij te wachten met nog meer busreizigers. Meer waren op het idee gekomen.

Terwijl wij op de afhandeling van de autohuur wachten en omdat ik geen antwoord heb op de oorzaak-gevolg-vraag, vertel ik een verhaal over een andere busreis aan mijn bijna zeventienjarige. Ik was wat jonger dan hij op vakantie in het noorden op het eiland Samothraki. Wij zouden daar een maand blijven en het hele eiland verkennen. Een van de reizen zou ons de berg op leiden naar Profitis Ilias. Dorpjes en kerkjes met deze naam zijn altijd op bergtoppen te vinden. Ilias was een zeeman. Op een gegeven moment was hij de zee zo zat, dat hij met een roeispaan de berg opliep en aan iedereen vroeg wat dat houten ding op zijn schouder was. Hij stopte pas toen iemand hoog op een berg niet wist dat het een roeispaan was. Wij gingen met de bus, een rammelbak uit andere tijden. De bus zou vertrekken, ja, wanneer? Geen idee. In de ochtend. Waar was de bushalte? Hij stopt meestal daar! Wij gingen mee, een stel Duitsers, iemand die terug ging naar huis, de chauffeur. De reis ging traag over half verharde wegen, steeds hoger de berg op, wij keken verwonderd naar buiten, geen idee of dit de bedoeling was en hoe de eindbestemming eruit zag. Spannend. Een dorpje, nog een dorpje. De chauffeur stopte telkens, maakte een praatje met de mensen op het dorpsplein en ging daarna verder. Bij ons gezelschap voegden zich nog twee reizigers of misschien wel vier. Nog een dorpje. En toen bij het plein van het volgende dorp stopte de bus. "Iedereen uitstappen", zei de chauffeur. "Hier, drink wat van deze bron, heerlijk koud, kristalhelder water! Wij eten wat in dit tentje en gaan dan verder. Iedereen is welkom!" Wij stapten schuchter uit de bus, was dit een grap, gaan wij nog verder? Wanneer?

Daar kwam geen antwoord op. Hapje eten, ga lekker zitten. Ze hadden om de een of andere reden een lam geslacht 's ochtends. Misschien was

er een feest of een herdenking. Het lam werd geroosterd en was bijna gaar. Iedereen at mee. Da's weer een ander soort vertraging. Iedereen was welwillend en het was gezellig. Eten, drinken en dan weer in de rammelbak verder. Dit was geen busrit, maar een excursie voor een hele dag. Is het de jeugdherinnering of was het leven toen stukken ongecompliceerder? Of word ik gewoon oud en is oorzaak of gevolg niet meer belangrijk? ◇

Tempels en kerkjes

Met een handdoek over de nog natte zwemkleding staan wij hier in de schaduw van de pijnbomen bij de ingang van de Afaia-tempel. Het is middag en te warm. Er loopt nog een ander gezin rond, Nederlanders blijkt. In het cafeetje bij de ingang van de opgraving zit een groepje te genieten van het uitzicht. Twee vrouwen wachten op de bus. Vanuit het cafeetje loopt een man naar de ingang voor de toegangsbewijzen. Kinderen tot 18 vrije toegang, volwassenen vier euro per persoon, werklozen en onderwijzers gratis. Wat zullen de inkomsten van deze zondagmiddag in het toeristenseizoen zijn? Veertig euro plus nog wat consumpties in het cafeetje, misschien een souvenir. Daar moet twee man personeel van worden betaald en andere vaste lasten. Er loopt vast ergens nog een bewaker rond en misschien staan de archeologen van de opgraving ook op de loonlijst als kostenpost.

De tempel van Afaia is van rond 500 voor Christus. Afaia was of een dochter van Zeus en Artemis, die uit Kreta moest vluchten, omdat koning Minos zich aan haar opdrong of een Kretenzische godin die op de berg haar toevlucht zocht voor ander gevaar en verdween. Ze kreeg een tempel. De Dorische zuilen zijn goed bewaard gebleven, waardoor je een goede indruk krijgt van het bouwwerk. De marmeren sculpturen van de gevels zijn begin negentiende eeuw meegenomen door een Duitse baron en zijn te bezichtigen in de Glyptothek in München. Daar hoor je de media weer niet over, hé, zegt de man van het cafeetje.

Er zijn touwen gespannen om aan te geven waar je niet mag komen. Stapels stenen aan de ene kant, stapels aan de andere. Er staan wat borden met informatie, deze is summier en technisch. Dat zie je eigenlijk bij alle opgravingen. Je moet er met je boekje naartoe. Jammer, foto's en reconstructie zouden de digitale jeugd kunnen prikkelen. Die informatie is soms te vinden in een museum, maar ja, hier sta je er letterlijk bovenop.

De dag erna bezoeken wij rond zonsopkomst Paleochora, voor eeuwen de hoofdstad van het eiland, maar in de zestiende eeuw verwoest door Barbarossa, later de Venetiërs en daarna de Turken. Een spookstadje, er zouden op de berg 365 kerkjes hebben gestaan, dat lijkt mij sterk, zo groot is ie niet. Een dertigtal hebben het geweld van mensen, natuur en tijd getrotseerd. Ze staan er wat treurig bij. Hun deuren, als ze die al hebben, staan open, waardoor de elementen en dieren vrij spel hebben. De muurschilderingen zijn vaag en vaal. Het is een kwestie van tijd, dan zijn ze helemaal weggesleten. Het bordje van plastic waarop staat dat fotograferen met flits verboden is, zal de muurschilderingen overleven. Bij een paar kerkjes is er nog een poging tot behoud te zien, een dak is hersteld of een muur aangevuld. Een kerkje ziet er nog het best uit. Een familie blijkt het kerkje te hebben geadopteerd. Helemaal historisch verantwoord zijn haar ingrepen niet, maar alles is beter dan niets. De paden om van het ene kerkje naar het andere te gaan zijn overwoekerd. Ik laat het laatste stukje klim aan mij voorbijgaan.

Ik word er verdrietig van. Naast deze met kerkjes bezaaide berg ligt een enorme kerk, misschien wel de grootste van de Balkan, gewijd aan Nektarios, de beschermheilige van het eiland. De kerk, compleet met bijgebouwen en nonnenklooster ligt er fantastisch bij. Een serene oase met oleanders, olijfbomen en cipressen, waar busladingen gelovigen contemplatie en troost zoeken. Vanaf de heuvel met de vervallen kerkjes horen wij het ochtendgebed. Wat jammer dat die heilige daar zich niet ontfermt over zijn collega's aan deze kant. Noch het ministerie van cultuur, noch het bisdom hebben hier een vinger uitgestoken. Het bordje bij de ingang over de geschiedenis van dit spookstadje en het waarschuwbord "Do not step on the ruins" tel ik niet mee.

Mijn dochter vraagt: "En wat zijn deze stenen allemaal?" Er ligt rond de tempel van alles, marmer, gestapeld en los, onherkenbaar. Rond de kerkjes ligt ook van alles. Wat zou dit zijn geweest, van belang of onbelangrijk of ligt het hier te wachten op onderzoek? Is het om te bewaren of mag het worden vergeten? Ik zeg

maar dat er in Griekenland zoveel oudheden zijn,
dat er geen tijd en geld is om alles netjes op zijn
plek te zetten. Wij moeten het een beetje met
onze fantasie doen. ◇

Oud en dik

Ze verzekeren mij dat ik niet zo oud en niet zo dik ben. Mijn kinderen, de schatten! Spontane complimenten aan de rand van het zwembad? Nee, een reactie op een vrouw die komt aanwaggelen, met twee kinderen, zich uitgebreid installeert, een en ander tegen de kinderen schreeuwt en tegelijkertijd luidruchtig via haar mobiel iets zakelijks overlegt. Niet zo kijken, jongens, fluister ik nog. Maar ik geef toe, deze vrouw heeft iets. Met haar bril met dik montuur, kort krullend, duidelijk zwart geverfd haar, haar alledaagse grijs en paarse jurk, haar goedkope slippers. Het is de drukte die zij uitstraalt, het bezig zijn, zichtbaar geagiteerd, zij is hier en ook elders, kortaf, alert.

De kinderen noemen haar bij haar voornaam, Eleni. Het bestaat dus niet dat zij hun moeder is. Misschien een tante? Dan zou het thia-Eleni zijn, dat valt dus ook af. Waarschijnlijk is het een oppas. Een doortastende, zeker weten. De kinderen krijgen doorlopend instructies, kijk uit met duiken, geen bommetjes, waar is je duikbril, hier is de handdoek, de zonnebrandolie, kom je tosti eten. De kinderen zijn ontspannen en vrolijk, lijken niet te lijden onder de verbale terreur, zijn juist heel lief tegen haar, ze laten hun kunstjes zien, "Kita, Eleni!" genieten en krijgen zowaar een goedkeurend lachje te zien. Het zit wel goed tussen deze vrouw en de kinderen, het is een eerlijke relatie zonder opsmuk, zeker weten.

Zij heeft twee mobieltjes, blijkt als ze beide afgaan. Wat een stress aan de rand van het zwembad! Ze weet ze beide op de een of andere manier op te nemen. Ze snauwt iemand iets toe, die weet wat hij moet doen en hangt onmiddellijk op. De andere beller krijgt meer aandacht. Het gaat om iets juridisch. Ik hoor haar zeggen: "De andere partij probeert het contract open te breken. Ik zeg je vertrouwelijk, alleen jij en ik weten dat, dat ze een sterke onderhandelingspositie hebben. Maar ze willen niet naar de rechter, omdat ze onderling verdeeld zijn over het einddoel. Dus als wij een klein beetje toegeven, een klein beetje maar, net genoeg om ze het gevoel te geven dat ze iets hebben binnengehaald, dan zitten wij goed!"

En zo gaat het gesprek een poosje door. De beller is nog niet overtuigd. Zij haalt een stapel papieren uit haar strandtas. In een plastic mapje. Het zal toch niet? Ja, het is het contract. Zij bladert naar de betreffende passage en citeert wat er staat. Haalt een wetsartikel aan, noemt een of ander precedent en somt nog wat ijzersterke argumenten op. Ze sust de bezwaren van de beller, die waarschijnlijk haar klant is. "Zo gaan wij het doen!" Het gesprek is beëindigd. Zij had de regie, de hele tijd, hij had niets in te brengen. Ergens vertrouw ik haar norsige benadering wel. Als zij het niet voor mekaar krijgt, dan weet ik het ook niet meer. Van haar fysieke verschijning moet ze het niet hebben, het is haar stem. Zij straalt iets van kracht en overtuiging uit. Laat haar de crisis hier maar oplossen, denk ik.

Dan is het tijd voor een duik in het zwembad. Zij is dikker dan ik. Mijn kinderen knikken, "zie je wel!". Zij heeft duidelijk last van haar knieën, loopt traag, gebruikt het trappetje om het water in te gaan en ontspant als ze het water in glijdt. Zwemt een keer heen en een keer terug. Bewondert nog een keer de duikvaardigheden van de kinderen. Haar mobieltje gaat weer. Wat een irritante ringtone! Ze weet dat ze de telefoon nooit op tijd zal halen, dus laat ze het maar. Ze zwemt nog een keer heen en terug, redelijk sierlijk in het blauwe water.

Ze zwemt haast naast mij. Ik kan haar aanraken. Zonder bril lijkt ze naakter dan naakt. Ik kijk haar aan. Nee, ouder dan ik is ze beslist niet, iets jonger waarschijnlijk, 45 of zo. Ik zie dat ze haar ogen sluit en geniet van de zon. Een half minuutje maar, ontspannen, even uitademen. Dat is genoeg. Ze klimt het zwembad uit en gaat weer zitten. De telefoon gaat weer. Deze keer gaat het gesprek op een andere toon. Ik hoor haar zeggen: "Ja. Uiteraard. Prima. Is goed. Ja, hoor. Oké!" In dit gesprek is ze niet de baas, ze moet incasseren, ze buigt. Ik hoor haar denken: je moet weten waar je je energie in steekt, wat kansrijk is, deze laat ik gaan. Heeft ze daarom twee mobieltjes? Ze noteert iets op een papiertje.

Wat is het verhaal van deze vrouw? Is ze inderdaad de oppas van deze kinderen? Geeft

ze daarnaast juridisch advies of is ze advocaat?
Zijn er mensen die voor haar werken? En voor wie
werkt zij? En wat doet zij verder? Wat had zij
verder allemaal gekund of gedaan, als ze niet
toevallig hier op dit kleine eiland terecht was
gekomen? Zij zit aan de rand van het zwembad.
In al haar drukte eenzaam. Had ik die vrouw
kunnen zijn? ◇

BTW

De eigenaar van ons vakantieappartement had ons bij aankomst uitgenodigd om koffie te komen te drinken. "Jullie zijn welkom, zeker. Dan gaan wij hier in de schaduw van de wingerd koffie drinken en een beetje kletsen!" Het kwam er nog niet van, zo druk als wij zijn met zwemmen, eten en relaxen. Hij maakte er zondag weer een grapje over toen wij, zwemkleding, handdoeken in de hand en duikbrillen mee, op het punt stonden om (weer) naar het strand te gaan: "Kom koffie drinken, nog oud btw-tarief, haha!" Maandag deed hij een nieuwe poging en voegde eraan toe: "Koffie drinken vandaag? Nieuw btw-tarief. Maar ik trakteer!" Wij maakten een praatje. Over de economie, de crisis, de hervormingen. Ja, zegt hij, zichtbaar geamuseerd. "Als je nu *souvlaki* bestelt, dan betaal je zonder zout 13% btw, mét zout 23%. Beetje flauw hé?" Hij vindt zijn grap geweldig! Buldert van het lachen. "En ken je die van de slager? Die zoekt nieuw personeel: een accountant. Die moet berekenen hoeveel de kebab kost! Het gaat om vier soorten gehakt (rund, varken, schaap en geit), drie vallen onder het 13%-tarief en een onder 23%, plus acht soorten specerijen, waarvan vijf met 13%-btw en drie met 23%. Secundaire arbeidsvoorwaarden: lekker hapje verzekerd! Goed voor de werkgelegenheid, dat btw-gedoe! Lachen!" Een echte lolbroek, deze man, ja. Onze kamer hebben wij al betaald, oud btw-tarief, vriend.

Het tentje waar wij zondag *pita gyro* hebben gegeten heeft de btw maandag aangepast. Wij merken er in de rekening niets van. De ober maakt er een grapje over als de bon op zich laat wachten. "Sorry dat het even duurde, ik moest de vergelijking oplossen, de wortel trekken, het algoritme programmeren, delen door 23 en daar weer het percentage van vermenigvuldigen met 13. Als ik goed was in wiskunde was ik nooit ober bij een snackbar geworden, begrijpt u wel?" Hilariteit!

De prijzen zijn gelijk gebleven. Door de btw-verhoging houdt hij dus minder over. Of deze strategie werkt? Klantvriendelijk zeker, maar op termijn onhoudbaar. De man van de parasols

maakt ook een grapje. "De prijs voor de parasol en ligstoelen nu met 13%-btw, als je uit de zee komt, met zeezout, 23%. Haha!" Ook de mini-market heeft de prijzen aangepast. De oudere dame aan de kassa zegt dat haar dochter de hele nacht bezig was om de prijzen aan te passen. Zij is bijna klaar. Het zakje snoep dat wij kopen, slaat ze aan als zuivelwaren. Per ongeluk, laten wij maar zeggen. De melk kost nog steeds 1,95 per liter. Die prijs en de 6%-btw zijn niet gewijzigd. Het blijft gewoon een betrekkelijk duur product, duurder dan thuis en hier zijn de salarissen een derde van wat wij verdienen.

Er wordt wat afgelachen de laatste dagen hier over de aanpassingen van de btw. De meeste grappen zijn of onvertaalbaar of te schunnig om te vertalen. Een beetje humor helpt financieel geen steek, maar is goed voor het gemoed. De man van de kiosk waar wij een fles water kopen voor tachtig cent is er trots op. "Het is ons weer gelukt om op zulke korte termijn alles te regelen. Woensdagnacht besloten in Athene, maandag overal doorgevoerd. Net zoals toen met de Olympische Spelen. Toen dacht ook niemand dat het zou lukken. Het was op het nippertje, maar wel op tijd! Als het moet, dan moet het! Dan doen wij het!"

Maar alle gekkigheid op een stokje, wat nu? In een artikel lees ik dat de overheid bijna 7,5 miljard euro misloopt aan niet afgedragen btw. Sinds 2009 komt een derde niet binnen. Zelfs Spanje en Portugal doen het beter en lopen "slechts" een kleine 15% mis. Het artikel concludeert dat het van het grootste belang is dat de overheid zich meer in gaat spannen om de btw te incasseren. Als het al niet lukte met de lagere btw, vraag ik mij toch af hoe het gaat lukken met de hogere. Maar, vervolgt het artikel, het is van het grootste belang dat er ook een mentaliteitswijziging komt bij de burgers. Over open deuren gesproken, maar hoe dan ook niet snel realiseerbaar. Tot slot stelt het artikel: "De burgers moeten er meer op vertrouwen dat de overheid verstandig omgaat met publieke middelen". Het lukt mij niet om daar iets grappigs op te verzinnen. ♦

Forever Young

Het gezelschap zit voor mij, eerste rij strandstoelen, zij zijn met z'n achten, twee meisjes, zes jongens. Zonnebrillen, zwemkleding, slippers, de meisjes dragen een modieus hoedje, twee jongens een ouderwets hemdje zonder mouwen, een heeft een litteken over zijn knie, ze zijn slank en stralend, allen een mobieltje binnen handbereik. Ze drinken *frapé*. Zo nu en dan komt een golfje tot aan hun voeten. Ze zijn in debat met elkaar, luidruchtig, stellig, ze trekken behoorlijk de aandacht. Ze gaan zo op in hun eigen gelijk, dit groepje, hun microkosmos bestaat, het centrum van het universum, daarbuiten niets. Als ik iets aandachtiger naar ze kijk, zie ik het. Dit zijn klasgenoten, ze hebben dit jaar eindexamen gedaan, vandaar dat ze nog zo bleekjes zijn, ze hebben keihard moeten blokken, nu is het tijd voor zon en zee. Het is spannend voor ze. De eindexamencijfers die ze halen worden via een ingewikkeld rekenmodel opgeteld. Hun cijfers en het aantal aanmeldingen per faculteit bepalen wat en waar ze gaan studeren.

Ik kan mij dat van mijn vrienden nog herinneren. Dat ze rechten wilden studeren, maar omdat ze net een 8,6 haalden en niet een 8,8 voor Latijn ze niet werden toegelaten. Ze konden wel sociologie studeren of geschiedenis. Of ze werden wel toegelaten tot de rechtenfaculteit, niet in Thessaloniki, maar helemaal in Iraklio (Kreta). Dat dit totaal willekeurig en waanzinnig onderwijstoelatingssysteem niet is veranderd, begrijp ik niet. Daar moet toch iets op worden gevonden.

De groep is hecht. Je voelt het, er heerst een goede sfeer. Twee hebben er het hoogste woord. Ene Anna, type bloedmooie vrouw, slim ook, wil erkenning voor haar brains, niet haar looks en loopt er daarom onverzorgd bij. En ene Tasos, type ideale schoonzoon, verzorgd, zelfverzekerd, draagt zijn gouden doopkruis aan een korte ketting om zijn hals. Ze hebben iets met elkaar, gok ik, en als dat niet het geval is, dan is het een kwestie van tijd. Het gesprek gaat over, wat anders, de crisis. Ik vang wat flarden op. Anna is van mening dat leraren zwaar worden

onderbetaald voor het belangrijk werk dat ze doen. Hoe moet je nou leven van 600-700 euro per maand ergens op een eiland of een stadje op een berg. Je moet woonruimte huren, kent niemand, je begint net met je leven, en je hebt kortgezegd niets. Is dat de dank voor al jouw inspanningen om te studeren? Je neemt de verantwoordelijkheid op je om de jeugd van morgen te onderwijzen, hoe belangrijk is dat en waardeert de samenleving het voldoende? Tasos vindt het belachelijk. Leraar, pfff, een luizenleventje, paar uurtjes per dag lesgeven, drie maanden zomervakantie per jaar en alle tijd van de wereld om ernaast wat bijles te geven, zwart, je vult je salaris prima aan. Doet iedereen. Probeer dat eens als civiel ingenieur. Je bent de hele dag bezig met je projecten. En dat is het. Of als arts. Voordat je als arts aan de slag kunt, heb je veel jaren van je leven moeten investeren in studie en specialisatie. Een hogere beloning is toch het minste. Anna vindt dat het om meer gaat dan geld en status in het leven. Maatschappelijk engagement, noemt ze het, werken voor de publieke zaak. Ach, hou toch op, zegt Tasos, al die ambtenaren, dat heeft ons gebracht waar wij nu zijn. Productiviteit nul. Hoe kom je daar nou bij, houdt zij stug vol, je kunt ook les geven op een particuliere school, niet alle leraren zijn ambtenaar. En dat maakt by the way ook niet uit. Het probleem zijn niet de ambtenaren, maar de corruptie door de elites die het al eeuwen voor het zeggen hebben. Wat zeur je toch, roept Tasos, over corruptie en elites. Lees de kranten er maar op na. Wij hebben de meeste ambtenaren van heel Europa. Ze gaan zo een poosje verder, ze debatteren zich schor. Kennelijk is de controverse: overheid of private sector, geld of engagement. Ze gaan elkaar niet overtuigen. Ik krijg de indruk dat ze dit gesprek niet voor het eerst voeren. Wat zijn ze jong, mooi, fel, lekker ongenueanceerd, zo wijs, vol verwachtingen en leven! Wat een genot om naar ze te kijken.

Ze lachen, zuigen aan het rietje van de *frapé*, staren naar de zee, nemen een duik. Ze relaxen. Kijken een beetje op hun mobieltje. Lekker op hun strandstoel, ze hebben deze dagen na het vele leren verdiend. "Hey! De cijferlijst staat online! Wiskunde ook!" roept plots iemand. "Hé? Wat

zeg je nu?" Ja, zegt hij. "Yeah! Ik heb het gehaald! Ik heb een zeven!" De ontspanning maakt plaats voor zenuwachtig gelach. Weten, niet weten? "Kun je mijn cijfers ook zien?" Wacht, wacht, ik check het even, zegt iemand. "Nee, iedereen moet zijn eigen inlog gebruiken". Iedereen neemt zijn mobieltje. Er ontstaat een kakofonie aan cijfers en commentaren: Een acht, ik wist het wel, maar je twijfelt toch. Een zes, gelukkig, gehaald met een beetje mazzel. Een drie, jammer, ik wist het wel, maar ik dacht, wie weet, valt het nog mee. Zes, zeven, negen. Ze zitten nu allemaal op het puntje van hun strandstoel. Hun hoofden dicht bij elkaar. Ze zoemen, kletsen, lachen, fluisteren. Weer blijkt hoe hecht de groep is. Een teleurstelling wordt gezamenlijk weggeslikt met een aai over de arm. Ze hebben het niet slecht gedaan. Samen. Het dringt nu tot ze door. Dit was het dus, de middelbare school. Die ligt achter ons. Wat ligt voor ons? Ze zijn stil. Geen stoere praatjes. Geen bravoure. Helemaal stil. Het zijn nu kinderen, bange, onzekere kinderen. Ik zou ze allemaal in een grote omhelzing willen troosten. Het komt goed, tegen ze zeggen.

In het gezelschap is een meisje dat zich nauwelijks liet horen. Stil, aandachtig luisterend, ze was erbij, op haar manier een onmisbaar stukje van deze groep. Nu is het podium voor haar. Ze zegt: "Ik ga naar Engeland. Ik heb de bevestiging van mijn toelating gekregen". Iedereen kijkt verschrikt op. Wat? "Ik wist niet...", begint Anna. "Hoe ...? Wanneer...?" Het meisje durft haar vrienden niet aan te kijken, zij wilde een geschikt moment vinden om het te vertellen. Ze waren zo'n hechte groep en nu gaat zij weg, echt ver weg.

Deze zomer is een mijlpaal in het leven van deze kinderen. Zoals de zomer dat altijd is. Anna en Tasos kijken elkaar lang en indringend aan. ◇

Foto's en zonsondergang

Als er één plek in Griekenland nauwelijks door de crisis is getroffen, dan zal dat wel Mykonos zijn, een van de meest kosmopolitische en toeristische eilanden. Het beeld is als van ouds: meerdere vluchten per dag, helikopters voor de happy few, want hoe kom je anders bij je exclusieve resort, vandaag vier gigantische cruiseschepen in de haven, naast de gewone jachten en zeilboten, de zomerse drukte van de lijnschepen, ontelbare scooters en huurauto's. De ober die in het restaurant een praatje maakt bevestigt dat het een gekkenhuis is. Geen dag rust. Voor mij wil hij best een middagje vrij nemen, voegt hij eraan toe. Haha, arme Casanova, je bent toe aan een brilletje!

In de smalle steegjes is het file als groepen Japanners met gids schuifelend het stadje verkennen. Hoe wonderlijk gekleed zijn ze trouwens, met lange mouwen, lange broeken, hoedjes, handschoenen en een enkel mondkapje. File ook als de Italiaanse jeugd op pad gaat, de Spanjaarden, de Israëliërs, de Engelsen. Wat een gezelligheid! Die steegjes, het lijkt de P.C. wel met Louis Vuitton, Armani, Versace, Hermes, Michael Kors in Egeïsch wit en blauw. Ik zie een stel met zeven tassen teruglopen naar een cruiseschip, nooit geweten dat dit ook een shopping-paradijs was. En de prijzen? Slipjes voor tweehonderd euro, naast beeldjes van satyrs en blauwe kralen tegen het boze oog, pardon? Volgens mijn zoon heb ik er geen verstand van, dus zwijg ik verder maar.

Het echte leven begint op Mykonos na zevenen. Daar heb je ze, de zorgvuldig opgemaakte, gemanicuurde, geklede en gebruikte deernes, stralend en sexy. De zilte zeelucht legt het af tegen de Franse geurtjes. En wat blijkt? Zelfs op deze smalle en onregelmatige straatjes valt met hoge hakken te lopen. En de knapen, daar zijn ze. Veel baarden tegenwoordig, minder tatoeages en oorbellen. Ze zijn afgetraind, zorgvuldige messy look, voorkeur voor linnen en katoen, liefst licht blauw of roze. De meisjes en de jongens, ze ontmoeten elkaar in trendy bars, sfeervolle tentjes, restaurants, het zit overal tjokvol. Het is Mykonos, crisis of niet, the place to

be. Voor een drankje, hapje, dansen, en wie weet wat nog meer. By the way, Durex valt onder het 23%-tarief hier.

Het eiland staat bekend om zijn prachtige zonsondergang. Al vanaf zeven uur verzamelen de 'sunsetters' zich rond de windmolens. Daar staat Mykonos ook om bekend. Er zijn er vele, maar deze vier op een rij, naast overigens een gigantisch, chaotisch stoffig parkeerterrein, zijn het bekendst. Ze staan op nagenoeg alle kiekjes, mediterrane wit tegen azuurblauwe achtergrond, marvelous. Een andere plek om te verzamelen voor de zonsondergang is een rotsig strandje strategisch tussen de windmolens, een rij restaurants met terras aan het water, alles gereserveerd vanaf vroeg en een stukje dat ze 'klein Venetië' noemen. De huizen met hun witte, blauwe en bruine balkons staan in het water. Het zonnelicht weerkaatst op de ramen voor een meer dramatisch effect.

De molens, het strandje, de restaurants, klein Venetië, de zonsondergang. Mijn plekje op een muurtje is ideaal om te filosoferen over foto's. En relaties. Wie kiest voor welke achtergrond bijvoorbeeld? Gezinnen met kinderen kiezen voor klein Venetië. Niet dat het verder uitmaakt, die foto's mislukken altijd. Pa of ma vinden het leuk om op de foto te gaan, moet dat, mopperen de pubers en staan daar met chagrijnig smoel, pa en ma met big smile, wat hebben wij een fijne vakantie gehad op Mykonos, enig, zo pittoresk. Vrienden of vriendinnen in groepjes schieten gewoon maar wat. Ze trekken gekke bekken, passen nauwelijks op de foto met zijn allen en zwaaien gevaarlijk rond met selfiesticks. Ik dacht dat die 'uit' waren. Dus niet. Vooral Italianen zijn er verzot op. Vrienden met zijn tweeën, vooral de dames dan, hebben een merkwaardige voorkeur om zo dicht mogelijk bij de zee te staan. Struikelen over de rotsen, balanceren onelegant om bij het water te komen, zonder nat te worden, wat per definitie mislukt. Golven komen per zeven, heb ik geleerd, de zevende is het raak. Ze fotograferen elkaar, starend naar de oneindige zee. Geen idee waarom. Stelletjes kiezen altijd voor de zonsondergang, vanwege de romantische kleuren. Ze poseren in vaak ongemakkelijke houdingen, die er wel spontaan uitzien, smile met

perfect gebit, prachtig gezicht nu iedereen bronsbruin is. Of ze gaan heel dicht tegen elkaar aan staan, alsof ze dat niet al genoeg doen de hele dag en nacht en maken een selfie, kijk ons hier gelukkig zijn. De een lijkt met zo'n blik van: "voor altijd!" de ander "voor nu!". De meeste maken foto's met hun mobiele telefoon, vooral van zichzelf. Met alle mogelijke achtergronden, voor zover nog zichtbaar achter hun grote kop. Soms loopt er iemand rond met een Nikon spiegelreflexcamera met extra lens. Zie daar maar een selfie mee te maken, onbegonnen werk.

De zon gaat onder in de zee. De kleuren zijn wonderschoon, eerst dat gele, dan oranje, dan de paars en roze horizon. En dat lichtend pad vanaf de stralende schijf precies naar jouw voeten, zo mooi en uniek. Net op het moment suprême, anderhalf uur nadat de menigte zich hier had verzameld, vaart een luxe jacht de baai binnen en gaat precies staan op het plekje waar de zon de zee raakt. "Quite disappointing", zegt de dame naast mij, "but tomorrow there will be sun again". ♦

Stoppen

Het is windstil. De zon is ondergegaan en de schemering kleurt alles grijsblauw. De krekels zagen hun eindeloos lied. Een bootje tuft het haventje binnen, hopelijk heeft de visser wat gevangen. De temperatuur daalt, het is het moment om een vestje te halen. Op mijn vakantiebalkonnetje lees ik de krant. Meer dan 120.000 mensen, voornamelijk ambtenaren (leraren, politieagenten, verpleegsters, rechters), overwegen om de komende maand vervroegd met pensioen te gaan. Ze vallen nu nog onder de "geldende" pensioenregeling, die voor hen gunstiger is dan de "nieuwe", die in de maak is. Er zijn al 2,6 miljoen gepensioneerden, dat is dus een op de vier Grieken, wat er ook geregeld en herstructureerd gaat worden, eenmaal gepensioneerd, blijf je het. De uitstroom uit de arbeidsmarkt is, nog ongeacht het pensioensysteem, steeds groot vanwege de vergrijzing, de gevolgen aanzienlijk. Het nieuwe schooljaar bijvoorbeeld begint op 1 september, maar er zijn nog 25.000 nieuwe leraren nodig. Het is onduidelijk hoe dit wordt opgelost, omdat er een aanstellingsstop is.

"Het stelsel van pensionering is aanzienlijk veranderd", vertelt mijn vriendin. "Eerder stoppen en de eenmalige bonus bij vertrek zijn afgeschaft. Ik dacht er twee jaar geleden ook aan om te stoppen, het had gekund, maar, je kent mij, ik ben dol op mijn werk. Ik ben nu 57. Het komt er gewoon op neer dat als ik deze maand niet stop, dat ik tot mijn 67 moet doorgaan, nog tien jaar dus. Dan ontvang ik precies twintig euro meer per maand aan pensioen, dan als ik nu stop. Tien jaar langer werken voor twintig euro! Het gaat niet om het geld, maar, serieus, zou jij het doen? Je weet hoe dingen hier gaan, op het ene moment verzonnen, op het andere ingevoerd. Je weet niet waar je aan toen bent. Ik stop dus, met pijn in het hart, het is klaar".

Mijn vriendin is een kei in haar vak, geweldig gewoon, ze doet het met haar hele ziel. Ze werkt in het onderwijs en is dus ambtenaar. Met haar diploma op zak stond ze op haar 22ste meteen voor de klas. Eerst met tijdelijke contracten, later vast. Dat is nu allemaal veranderd, maar in die

tijd werd je als afgestudeerde ingeschreven in een, laat ik het maar noemen, plaatsingsregister en telkens als er een plek vrij kwam werd er iemand geplaatst op een school ergens. De plaatsing is in principe voor drie of vijf jaar. Als je genoeg dienstjaren hebt, kun je op een gegeven moment een vaste plek krijgen en hoef je niet meer te verhuizen. De meeste kans heb je trouwens in kleinere steden, want iedereen wil naar de grote steden Athene en Thessaloniki, waar de helft van de bevolking woont. Ik heb mijn vriendin in de loop van de jaren in zes verschillende steden bezocht, ze was alsmaar aan het verhuizen, net verhuisd of in afwachting van berichten over een naderende verplaatsing. Mijn brieven aan haar (ja, het was de tijd dat je brieven schreef!) raakten wel eens kwijt tussen twee adressen. Nu woont ze al een tijdje in Athene. Zij is op vakantie, wij praten bij.

"Het liefst bleef ik nog een tijdje", zegt ze. "Mijn leerlingen, alle leerlingen, ze hebben het moeilijk. Dit is de eerste generatie, die het niet beter zal hebben dan de vorige. Wij doen het voor onze kinderen, was het adagium. Zodat de komende generaties het makkelijker zouden hebben, een eigen huis zouden hebben om in te wonen, minder onzeker zouden zijn over hun toekomst, minder hard zouden hoeven te werken, meer kwaliteit van leven zouden hebben, meer zingeving, meer van de wereld kunnen zien, meer keuzes hebben. De vooruitgang, kennelijk is daar een grens aan. Mijn leerlingen kijken naar het nieuws en willen er graag over praten. Thuis kan dat vaak niet. Over het milieu, over de vluchtelingenproblematiek, over de invloed van technologie, over de ontwikkeling van de geneeskunst, over rechtvaardigheid en rechtszekerheid en wat dat allemaal voor hen persoonlijk betekent. Ze zeggen dat de jeugd van tegenwoordig onverschillig is, ongeïnteresseerd, oppervlakkig. Dat is echt niet zo. Ze hebben veel meer vragen dan wij vroeger hadden en wij hebben veel minder antwoorden dan onze ouders en leraren vroeger hadden. Ik laat ze nu in de steek, mijn leerlingen. Kon ik ze in de klas helpen, echt daadwerkelijk en tastbaar helpen? Dat denk ik niet. Maar ik luisterde altijd naar ze en nam ze serieus".

Zij gaat dus stoppen. En vele duizenden met haar, een ware braindrain. Dat is al een tijdje gaande en zal in afwachting van nieuwe veranderingen alleen meer worden. Het aantal gepensioneerden stijgt naar de drie miljoen met alle financiële gevolgen van dien. De plekken die leeg blijven moeten worden opgevuld. De vraag is door wie en onder welke voorwaarden? Er is een mismatch tussen vraag en aanbod. En totdat alles anders wordt moet iemand voor de klas staan. "Wie is er straks voor mijn leerlingen?" zegt ze, alsof zij ook dat moet regelen, voordat ze stopt. ◇

Vliegveld

Het scheelt aanzienlijk. De vliegreis van ons eiland naar de hoofdstad duurt twintig minuten. Per boot en aansluitend nog een bus had het minstens vier uur geduurd. En voor de prijs hoeft je het niet te laten, dat scheelt nauwelijks. Dus zijn wij deze ochtend heel vroeg de eerste reizigers in dit mini-vliegveld. Parkeergelegenheid genoeg voor onze huurauto. Er is een vlucht per dag, een vliegtuig komt, hetzelfde gaat. Het gebeurt allemaal tussen zeven en negen. Of er vroeger meer vluchten waren of grotere vliegtuigen blijft een vraag waar wij geen antwoord op vinden. Hoe dan ook de accommodatie en infrastructuur moeten voldoen aan de internationale eisen. Dat heeft iets surrealistisch. Wij lopen een beetje rond, er is zelfs een winkeltje om nog een last minute souvenir te kopen. Het is al een tijdje niet meer open geweest. Er zijn twee balies voor verhuur van auto's. Er staat niemand. Verder een waterkoeler, posters van een tentoonstelling die nog komt en een no smoking-bordje. Alles keurig. De airco zoemt, er klinkt zelfs een muziekje. Als wij net nieuwgierig een lijn passeren om een koffer te wegen, loopt hij binnen. *Frapé* in de hand, zonnebril op, revolver en handboeien aan de riem, kort kapsel, strenge blik, "Griekse politie" op zijn polo. Op onze goedemorgen wordt niet gereageerd. Onze eerste gedachte op deze vroege zondagochtend: "Was het laat gisteren, maat? Kan je niet even beleefd groeten, tsjeeesus! Je hebt het zeker druk, hier een beetje een uurtje te komen staan, tssssss!" Wij druipen af.

Er verschijnt nog een kerel, spijkerbroek, polo, heuptasje. En iets later twee dames in uniform van de betreffende maatschappij. Tot slot zien wij door de ramen nog twee mannen lopen, de man van de bevoorrading en de man van de koffers blijkt later. Ik kan mij de tijd nog herinneren dat je op veel kleine Griekse vliegvelden de koffers zelf op de band moest zetten, naar het toestel wandelde en de kinderen welkom waren in de cockpit. Dat is nu allemaal niet meer. Regulering en veiligheid voorop.

De volgende gasten verschijnen en al snel lijkt het erop dat de 37 passagiers er zijn. "Wat?" zegt

mijn dochter, "moeten wij daarin? Dit is een soort vliegende bus!" Inderdaad, leuk hé? "Krijgen wij ook wat te drinken?" vraagt ze met cynische ondertoon. Dat blijkt het geval, het kan net tussen het opstijgen en landen in die twintig minuten, als je een beetje snel drinkt.

Alles gaat zoals het hoort. Wij laten onze passen controleren en krijgen onze boardingpas. De koffers moeten in het ruim, in de cabine is uiteraard geen plek. Bij het afgeven van de koffers komen wij hem tegen. Hij heeft zijn *frapé* nog niet op. Als ik mijn pas afgeef, zie ik een blik van herkenning. Voordat ik er verkeerde conclusies aan ga verbinden, vraag ik wat er is. Hij blijkt een naamgenoot. Wij kletsen wat: waar kom je vandaan, aaah, Thessaloniki, mooie stad. Hij komt uit Athene. Ik geloof er niets van, maar Athene is ook een ruim begrip. Wij hebben onze kille eerste ontmoeting ruimschoots goedgemaakt. De koffers, ja, prima. Hier zijn de kaartjes. Wij groeten elkaar vriendelijk. Goede reis, zegt hij. En nog een fijne vakantie. Dank je wel, antwoord ik, sterkte nog vandaag.

En wij wachten. Het vliegtuig is er nog niet, maar het duurt niet lang meer. Het is tijd om naar de gate te gaan. Dat wordt keurig omgeroepen. Van plekje een verhuizen wij naar plekje twee, twee meter verderop. Wij staan in de korte rij. Daar is hij weer, mijn naamgenoot. Na de paspoortcontrole, scannen en beplakken van de koffers heeft hij hier een taak: controle van de handbagage. Weer groeten wij elkaar vriendelijk. Ik wil nog zeggen: "Weer hier?" Weet het op tijd in te slikken, klinkt zo stom. Of wij mobieltjes, tablets of zo hebben, liquids etc. Oké. Alles gecontroleerd. Je kunt haast meekijken op de monitor. Het is een mobiel verplaatsbaar ding. De verlengsnoer steek er aan de onderkant uit. Ga maar door! Goede reis! Opnieuw nemen wij afscheid. Hij loopt om. Er zijn passagiers aangekomen uit Athene. Hij doet de deur voor ze open. Is voor tien minuten ook nog douane. Dan staat hij opeens weer aan onze kant bij de deur. Het is allemaal tot op de seconde nauwkeurig gepland. Wij mogen nog niet naar het vliegtuig, benadrukt hij wijdbeens staand voor de deur. Hij controleert weer iets, tekent wat formulieren, het hoort er allemaal bij en dan is het eindelijk zover.

Ik ga echt afscheid van hem nemen, definitief. Het begon een beetje apart te voelen. In een klein vliegveld met een marmeren vloer, het zou een mooie titel zijn voor een klucht.

Wij zijn er blij mee, dit ene moment in deze vakantie, maar wanneer is een vliegveld op een eiland nog lonend, vraag ik mij af. Er zijn er best veel, want er zijn veel eilanden. Privatiseren? Dat zou het einde betekenen van deze mogelijkheid, dit kan financieel nooit haalbaar zijn. Behouden in de hoop dat het toerisme aantrekt en meer en grotere vliegtuigen komen? Kan het desnoods goedkoper? En is het ondanks de kosten niet gewoon een noodzakelijke voorziening. Een eiland, een van de grotere in dit deel, kan toch niet afhankelijk zijn van bootverbindingen? Of wel? Als je met spoed naar een ziekenhuis moet denk je er waarschijnlijk anders over. Het doet mij denken aan de discussies die wij vaak in Nederland voeren over de bereikbaarheid en fijnmazigheid van openbaar vervoer in dunbevolkte gebieden. Wat is nog acceptabel voor de leefbaarheid? Al snel gaat de discussie over vervoer op maat of andere oplossingen. Maar ook over verbonden zijn met de rest van de wereld, erbij horen. Heel gevoelig onderwerp. Is een dergelijke discussie ook hier op haar plaats of is daar alleen ruimte voor als je geen miljarden schulden hebt? ◇

Geliefd

Er zijn plekken waar ik welkom ben, waar ik liefde en warmte vind, waar ik mij geliefd voel. Er zijn mensen voor wie ik bijzonder en dierbaar ben. Maar er is één plek, waar dit alles, liefde, aandacht, warmte, overdadig, intens en expliciet over mij heen worden gestort! Ik ben er niet vaak, maar als ik er ben is het zonder mate.

De aankomst. Met het vliegtuig. Uit het raampje kijken naar contouren van eilanden in het water, grillige figuren, een beetje groen, meest dor en rotsachtig, met baaien, strandjes, dorpjes, in de zee de witte sporen die schepen achterlaten, zoals vliegtuigen in de lucht. En de zee, mysterieus en blauw in alle tinten.

De aankomst. Op het vliegveld. De warme wind in het gezicht als de deur van het toestel opengaat, de karakteristieke geur van warmte en kerosine en het bliken geluid van de eerste stap op het trappetje naar beneden. Dat kleine stukje, met de bus naar het hoofdgebouw en dan bij de schuifdeur een bekend gezicht, iemand die op je wacht.

Vanaf het vliegveld kun je lopen naar het steegje waar mijn schoonmoeder woont. Zo dichtbij is het. Bij de landing kijk ik of ik het huisje al kan zien. Vanaf haar balkonnetje zie je de vliegtuigen landen. Met de auto ga je door de smalle straten met de vierkante bochten waar je eigenlijk niet langs kunt. Op een wonderlijke manier lukt het toch. Het leven speelt zich af buiten op de trappetjes voor de deuren van de huizen in het steegje. De deuren staan meestal open, de balkondeuren en ramen ook. Maar ook als dat niet het geval is, dan weet iedereen toch of de buurman ruzie heeft met zijn vrouw of juist niet. Het zijn kleine huisjes, dicht op elkaar, zoals het leven van de bewoners, ook dicht op elkaar. Het steegje is niet zo'n wit-blauw ansichtkaart tafereeltje. Gewone huisjes, wit wel, niet echt mooi, te smal en onhandig voor alles, maar dit is het: klein, propvol met van alles, een plant in een pot, geraniums of hibiscus, de onderbroeken hangen aan de waslijn.

De ontvangst. Mijn schoonmoeder rent naar buiten voor een grote, warme omhelzing. Samen met

haar het hele steegje. De buurvrouw van de overkant, de buurvrouw van twee huizen verderop, een tante die speciaal van de andere kant van het dorp is gekomen. Het ontvangstcomité voor een speciale gast. De ontvangst. De omhelzing en de tranen zijn hartverwarmend. Zeg nou eerlijk: wie huilt er voor jou, omdat hij blij is je te zien? Zij is trots. Iedereen ziet er zo goed uit, de kinderen zijn zo groot geworden. De belangstelling over de reis, heb je een goede reis gehad, ben je moe, hier ligt een schone handdoek om je op te frissen, kom, ik heb de tafel gedekt, laten wij wat eten. De aanraking, de lieve woorden, die ogen die met zoveel toewijding naar je kijken. Voor iedereen heeft ze wat aardigs te zeggen, een compliment, een mooie herinnering, een grapje. Voor mij het meest. Voor haar ben ik de mooiste, slimste, de meest geweldige, belangrijke, interessante, bijzondere dochter die er is. "Mijn dochter!" zegt ze en haar hart loopt over van vertedering en liefde. "Mijn liefde, mijn hartje, mijn schat, mijn koningin, mijn lieverd, mijn ziel, mijn trots!" Er komt geen eind aan haar liefkozingen. Ik hoef maar een woord te zeggen of zij schreeuwt het uit wat een knappe kop ik toch ben. Ik hoef maar een kopje op te ruimen of zij prijst mij de hemel in dat ik zo hard werk. Ik vraag iets en zij laat alles uit haar handen vallen om het voor mij te regelen. "Waar staat de waspoeder, mammá?" "Laat maar, dochter, ik doe het wel!" Ik hoorde haar stiekem tegen de buurvrouw klagen: "Ach, de arme ziel! Ik heb nog zo gezegd: kind, laat de was maar, ik doe het. Maar zij luistert niet. Ze werkt zo hard, nu is het vakantie, werkt ze weer zo hard". In een moeite schakelt ze over op de politiek, alsof ze zelf aan de onderhandelingstafel van het een of ander heeft gezeten. Dan bespreekt ze wat ze die dag verder allemaal moet doen. Neemt de laatste slok koffie en gaat aan de slag.

Zij zal geen gelegenheid onbenut laten om je even aan raken, om je te kussen, om tegen je aan te leunen, om je aan te kijken. Een sterke vrouw totaal gefocust op de ander om hem het gevoel te geven bijzonder te zijn. Hoe bijzonder ben je dan! ◇

Gastarbeider

Aan de voet van de Hellenistische, Byzantijnse, Venetiaanse Acropolis, zoveel eeuwen geschiedenis boven op elkaar, ligt een populair zandstrand. Het ligt beschut, aan beide kanten hoge rotswanden, steile straten leiden omhoog naar het dorp en het kasteel, er lopen veel mensen naar boven te voet of op een ezeltje. Het is allemaal precies zoals ik het mij van vijftwintig jaar geleden herinner, de eerste keer dat ik naar Rhodos kwam. Het enige dat veranderde zijn de openingstijden van de Acropolis. Kennelijk is iemand van een hoge muur van het kasteel afgedonderd in de schemering en sindsdien heeft het ministerie van cultuur besloten dat het hier om zeven uur moet sluiten. Vanwege de veiligheid, maar vooral de aansprakelijkheid, beweren boze tongen. Een hekje en waarschuwingsborden zouden ook helpen. Maar ja, dat kost weer geld. Vorig jaar stonden wij hier precies om zeven uur, de kinderen enigszins met zinloos geweld naar boven gesleept, maar het ging echt dicht. De dame aan de poort was onverbeterlijk. Het is deze dag heel erg warm en dan valt de klim niet mee. Wij kiezen voor het strand.

Zwemmen, zonnen, hangen, wat is het wifi-wachtwoord, wat drinken, zwemmen, elkaar insmeren, kletsen met vrienden, weer wat drinken, hoe laat is het, een beetje trek, wij gaan daar zitten om een hapje te eten.

De ober groet ons correct. Omdat wij Grieken zijn schakelt hij zijn toeristisch toontje even uit, hoewel hij toch wat afstandelijk blijft. Er zijn niet zo veel Grieken, vertelt hij, voor je het weet zit je hier de hele dag Engels, Italiaans en Russisch te praten. Hij vertelt wat vers is, wat hij aanbeveelt en neemt onze bestelling op. Wij wedden erom dat hij uit Albanië komt, wij vragen het later wel. By the way: in Griekenland wonen officieel een half miljoen Albanezen. Wij zitten hier prima, eten, drinken, kletsen, hebben alle tijd en blijven als laatste over. De rieten stoelen zitten nog redelijk comfortabel, je zit een beetje schuin en zet je voet op de dwarslat van de stoel naast je. Een aftandse ventilator draait boven onze hoofden. De andere gasten liggen weer breeduit

te zonnen als hij watermeloen trakteert voor de verkoeling na het eten. Hij is nu minder druk, het grootste deel van het werk zit erop, hij wil nu best een echt praatje maken.

Over het toerisme tegenwoordig, hoe de mensen zijn veranderd, maar vooral hun bestedingspatroon. Vroeger, vertelt hij, kwamen de Duitsers, de Zweden en de Nederlanders. Die aten een *choriatiki* met brood, maar dronken twee of vier biertjes of een liter *retsina*. Daar kon je aan verdienen. Nu bestellen ze weer de *choriatiki*, maar drinken er water bij. Soms hebben ze zelf bier gekocht in de mini-market en drinken dat stiekem bij het eten hier op het terras. Tsja, daarom hebben ze het combi-voordeel verzonnen: kies je een *gyros*-schotel, dan krijg je een biertje met korting erbij. Dit soort acties. Je moet wat, toch?

De toeristenboten varen af en aan, die komen voornamelijk voor het dorpje en de Acropolis. Een deal met de exploitant heeft iets aantrekkelijks. Hij begint er toch niet aan. Het tentje is te klein om met groepen te werken. Een grote groep ineens voor een half uur, die jaagt de gast weg die hier wel een hele dag doorbrengt op het strand en iets koels komt bestellen, komt lunchen en dan ook nog een ijsje haalt.

Ja, hij komt oorspronkelijk uit Albanië, woont nu al twintig jaar in Griekenland, waarvan de helft op dit eiland. Hij grapt dat hij als baby hiernaar toe kwam. Nu wij aan grappen zijn begonnen, zijn wij echte vrienden geworden. Hij heeft er geen spijt van, zegt hij. Hij legt zijn hand op zijn hart. Eerlijk, hij houdt van deze plek. Zijn Grieks is heel goed, inclusief lokaal accent, modern vocabulaire en bijbehorende gebaren. Hij is fan van de lokale voetbalclub. Stemmen mag hij niet, maar verder is hij ingeburgerd. Geworteld.

Wij vragen of hij de eigenaar is van de strandtent. Ach, ach, zegt hij, was het maar waar. Zijn eigen zaak, dat zou hij wel willen. De eigenaren zijn Grieken. Die begonnen dit tentje veertig jaar geleden, bouwden later wat bij en liggen nu lekker lui op het terras van hun villa en laten ons werken. Onderhuur dus. Hij kijkt er heel triest bij. Ik ga niet vertellen om welke bedragen

het gaat, besluit hij. Dat hoeft ook niet, dat hij zwijgt spreekt boekdelen. Hij wil nog kwijt dat hij hard werkt, dat hij tevreden is met wat hij heeft. Hij heeft de indruk dat veel Grieken het niet voor dit bedrag zouden doen. Omdat wij hadden verteld dat wij in het buitenland wonen, trekt hij de parallel. De Grieken die in de jaren zestig als gastarbeider naar Duitsland gingen, zegt hij, die deden werk waar de Duitsers zich te goed voor voelden. Zo is het met ons nu hier. En die gastarbeiders toen, die wilden terug naar hun vaderland en bouwden niets op in de landen waar ze werkten. Maar wij blijven hier en bouwen wel wat op. Dit is nu ons land en onze toekomst. ◇

Verkeer

Een sympathieke, goeie vent is het. Zachtaardig en geduldig. Thuis bij vrouw en kinderen is hij een en al openheid, mildheid en begrip. Het luisterend oor, de rots in de branding, nooit is iets hem te veel. Zijn vrienden en zijn burens vinden hem betrouwbaar en loyaal. Op zijn werk prijzen zijn collega's hem om zijn rust en teamspirit, zijn klanten om zijn dienstbaarheid en vriendelijkheid, zijn meerderen om zijn flexibiliteit en anticipatievermogen. Nooit een onvertogen woord, nooit de stem verheffen, nooit de grens opzoeken. Een toffe peer kortom, charmant, op de grens van soft. Een Griek die al vele jaren in Nederland woont. Elk jaar gaat hij op vakantie naar zijn vaderland. Daar geniet hij met volle teugen van. Geweldig. Hij wordt overal met open armen ontvangen, de verloren zoon die jaarlijks terugkeert, wat een feest!

Er is niet een enkele plek waar hij steeds naar gaat. Hij heeft familie en vrienden overal en is daar welkom. Hij wil ook wat van het land zien, van alle mooie en bijzondere plekken. Het zijn er veel. En deze aan zijn kinderen laten zien. Hij trekt erop uit. Krijgt de auto van zijn broer, een vriend of huurt er een en gaat op pad. Lekker vrij, je komt zo overal.

De eerste dag achter het stuur is nog wat onwennig. Een auto is een auto, maar elke auto schakelt anders, remt anders, voelt anders aan. Meer nog dan de mechanische kant en de verkeersregels, gaat het om gedrag en ongeschreven regels. Snelheid, inhalen, elkaar ruimte geven, wanneer, parkeren, lichten, welke, dat soort dingen. Het is meestal warm, natte bezwete rug, de ramen open, relaxen, maar ook vakantiestress.

Vanaf de tweede dag gebeurt er iets. Een metamorfose, totaal. De sympathieke en vriendelijke man wordt de macho, die zich de kaas niet van het brood laat eten. Hij haalt met overtuiging in, voegt in zonder aarzeling, oranje is het nieuwe groen. De rust en zachtaardigheid transformeren in temperament en agressie. Dubbelparkeerders worden uitgescholden: "Rund!" met bijbehorend afkeurend gebaar en

slome slakken op de weg opzij getoeterd. Tegenliggers op smalle straatjes worden achteruit gedwongen en voetgangers of fietsers de berm in. Hij is blind voor eigen fouten en vergroot die van anderen uit. "Stommerd, kijk uit voordat je de deur open slaat!" Maar zelf gaat hij even voor een kiosk staan om iets te kopen, "Ik ga hier even staan, ze wachten maar! Een momentje maar!" Zijn rust maakt plaats voor overmoed. De auto past hier helemaal niet, ga een andere plek vinden. "Nee, het lukt best, hier is schaduw. Stappen jullie maar alvast uit en ga naar het strand". Inhalen? Lukt best. Die helling? Met slippende banden en stofwolken achterlatend, ja, het lukt toch. En commentaar, de hele tijd commentaar en gemopper: "Waarom is dat zo, waarom is het niet anders? Daarom gaan wij als land nooit vooruit!"

Toegegeven, het verkeer hier is een jungle, the survival of the fittest, chaos is nog de mildste karakterisering. Je gaat mee met de flow, anders sta je morgen nog te wachten voor een parkeerplek of bij een kruispunt. Je moet je dus wel aanpassen aan de heersende rijstijl, het gangbare tempo. Met pit. Als het gebruikelijk is om over de doorgetrokken lijn rechts te rijden, dus half in de vluchtstrook, om op deze manier één strook in twee om te toveren, dan doe je dat gewoon. Anders ben je een gevaar op de weg. Scooters moeten wel midden op de weg rijden, omdat de kwaliteit van het wegdek aan de randen slecht is, je gaat zo onderuit. Daar heb je als chauffeur dus begrip voor, maar als je rakelings inhaalt moet de scooter ook niet schrikken. En als er geen stoepen zijn, dan moet de voetganger wel via het wegdek, ook met kinderwagen of rollator en ook als de weg heel smal is. Maar een auto letterlijk op je hielen hoort er dus ook bij. En de snelheid, die is, laten wij maar zeggen, indicatief en richting aangeven, in principe, aanbevolen.

Ook al is het vakantie, je wil wel verder en met een beetje tempo. De wegen zijn vaak slecht, steil of smal, onverhard, met onverwachte gaten of hobbels, slingeren, zijn slecht aangegeven en er loopt zomaar een geit voor je wielen als je niet uitkijkt. Er zijn regels, ja, nou, ach, ja.

Voor jezelf opkomen of ruimte geven aan de ander, het lijkt een tegenstelling, is het eigenlijk ook. Het gaat over meer dan het verkeer, is meer dan een filosofisch dispuut, het is de praktijk van alledag. Het dagelijks leven is hier een strijd. Tegen alles dat niet klopt, niet deugt, niet goed is geregeld, misschien beter had gekund of gemoeten, maar is zoals het is. En dan is de vraag: Wat doe je? Overleven of afwachten? ◇

Het feest van de heilige

"Gelukkige feestdag!", wenst de buurvrouw, als ik 's ochtends in mijn nachthemd op het trappetje in ons steegje ga zitten. Het smalle balkonnetje, niet breder dan een meter, het trappetje, een trede hoog, de straat, drie meter breed, het trappetje van de burenen, het is eigenlijk een verlengde woonkamer. Dus zit ik hier nog een beetje slaperig, maar wel thuis, tussen de oma's van ons steegje. "Koffie?" Afhankelijk van het soort koffie staat iemand op. Wil ik Griekse koffie, dan staat de overbuurvrouw op, haar specialiteit. Wil ik *frapé*, dan staat mijn schoonmoeder op. Alles is vanzelfsprekend hier.

Ik probeer dat van de feestdag te plaatsen. Wat heb ik gemist? Ik wens ons allen een gelukkige feestdag toe, "*ke tou chronou!*" hetgeen betekent: "mogen wij het volgend jaar weer in gezondheid vieren!" De wens past altijd en overal, handig! En dan realiseer ik mij dat al die dubbel geparkeerde rijen auto's bij het klooster op de berg gisteren dus vanwege het feest van de heilige waren. Dat wordt na het avondgebed van de vorige dag gevierd. Het was groot feest, heel veel mensen, eerst naar de kerk voor de dienst of om enkel een kaarsje aan te steken en om de iconen te kussen. Dan wordt er rond het klooster in de tuin *souvlaki* gegrild, is er kermis voor de kinderen en kraampjes om dingen te kopen. Soms is er muziek en wordt er gedanst. Van een vorige keer kon ik mij herinneren dat het hele gebeuren zo verschrikkelijk commercieel was dat ik mij had voorgenomen: dit nooit meer!

Alsof de oma's mijn gedachten kunnen lezen, bevestigen ze hoe commercieel het allemaal is geworden. Dat is jammer. Er is niets meer over van het groepsgebeuren en de gezelligheid van het feest. Maar wat ze nog het meest missen is dat zo'n feest iets was om naar uit te kijken. Een erg belangrijke gebeurtenis in het jaar. De verhalen over vroeger komen als vanzelf. De oma van de Griekse koffie vertelt dat ze als jong meisje op een soort huishoudschool zat en dat de hele school naar het feest ging. Ze droegen groene rokjes en witte bloesjes. Terwijl ze het vertelt, strijkt ze met haar rimpelige vingers over haar dij alsof ze het groene rokje van toen nog

even netjes gladstrijkt. Ze haalt haar vingers door haar haar en zorgt dat een opstandig plukje niet meer voor haar voorhoofd hangt. Het is al heel erg lang geleden, maar het klinkt nog als de dag van gisteren: "Keurig, meisje!" had de priester gezegd. Met de hele klas waren ze naar het klooster gegaan om te dansen, traditionele volksdansen. Maar het hoogtepunt was de dierenwedstrijd. Zij deed mee met haar kip, een mooie, grote, witte kip. Zij spreidt haar armen. "Zó groot was mijn kip!" Ik zie haar voor mij als klein meisje met haar kip in haar gespreide armen. Die verzorgde ze het hele jaar en bij het feest van de heilige nam ze de kip mee. "Ach, kind!" zegt ze, "ik won nooit. Er waren andere die nog mooiere kippen hadden, maar die van mij was wel de liefste". Ze deed ook mee met haar konijn. "Zó groot was mijn konijn", zegt ze weer, "wit met lieve pluizige oren!" Een andere oma vertelt over een kraampje waar ze geglazuurde appels verkochten. Ze leefde er het hele jaar naartoe, het water loopt haar weer in de mond bij de gedachte aan die rode glanzende appel. Ze slikt. Ze kreeg van haar vader één muntje om te besteden. Je mond ging er zo van plakken, weet ze nog. "Als je erin beet hoorde je het krokante schilletje knakken. En de zachte binnenkant, heerlijk!" Ze liep de hele avond op het feest nog aan het houtje te zuigen voor de laatste zoete druppel. Ze namen dekens mee, vertelt een andere oma en gingen tussen de bomen picknicken. Het was hetzelfde brood en dezelfde gehaktballetjes die ze thuis aten, maar hier in de tuin van het klooster smaakte het anders. Er was ook een oude zigeuner, die kwam naar het feest met een enorme bruine beer. Die zat vast aan een ketting. De zigeuner zei: "Slaap!" en de beer ging liggen. Hij zei: "Dans!" en speelde op de tamboerijn, de beer ging met de billen schudden. Ze schatert. "Zo leuk, wij kwamen niet bij van het lachen!"

Meer verhalen over spannende ontmoetingen met jongens, die daar ook in keurige blauwe korte broek en wit hemd liepen, met geschaafde knieën van het voetballen op straat en van het bomenklimmen. Meer dan naar elkaar kijken zat er natuurlijk niet in, maar spannend was het.

Het klooster is er nog steeds, op dezelfde plek.
Het feest van de heilige wordt elk jaar gevierd.
Er zijn altijd veel bezoekers. Er worden veel
kaarsjes aangestoken. Het verlangen van al die
kinderen, die er een jaar naar uitkeken, is er
jammer genoeg niet meer. De oma's concluderen
dat de tijden zijn veranderd, hun kleinkinderen
vermaken zich met minecraft en facebook.
Hopelijk bewaren ze er later net zulke fijne
herinneringen aan als zij aan de feesten van het
klooster.

"Weet je nog..." begint weer het volgende
verhaal. ◇

Afdingen

Het hoort er ergens bij; afdingen of onderhandelen bij een aankoop, een reservering of een bestelling. Een beetje geven en nemen, in het midden uitkomen. Je zoekt met elkaar elkaars grens op. Wat is haalbaar en acceptabel, hoeveel ruimte is er? Je kunt ook twee of drie leveranciers of aanbieders benaderen om de prijzen te kunnen vergelijken. Een zuivere vergelijking is echter nooit helemaal mogelijk, omdat het product of de dienst kunnen verschillen, anders de voorwaarden wel. Die informatie kun je in elk geval gebruiken om een onderhandelingsstrategie uit te stippelen en het einddoel scherper te krijgen. En dan is er ook nog het spel, de verbale judo. Je kunt vragen: "Is dit de prijs?" Of iets nadrukkelijker: "Is dit de definitieve prijs?" Er is ook de variant: "Ik verwacht dat u een goede prijs vraagt!" En tot slot direct: "Kunnen wij iets aan de prijs doen?" Het weglopen hoort er ook bij, "ik kom later misschien terug", ongeïnteresseerd verder gaan, dat soort acties. Het lukt soms zelfs op plekken waar je het niet zou verwachten, in winkels waar ze zogenaamd vaste prijzen hebben. Er is kennelijk ruimte en de verkoper mag deze naar eigen inzicht benutten. Niet geschoten, altijd mis.

Afdingen, het zit, eerlijk gezegd, niet in mijn 'systeem'. Ik vind het gênant. Of misschien moet ik gewoon toegeven dat ik het niet durf. Merkweldig genoeg kan ik het zakelijk wel. Misschien omdat het dan onderdeel is van het werk, niet het leukste om te doen, maar het moet. Dan stap ik over mijn schaamte heen. Privé zorg ik dat iemand anders het doet! "Schat, jij bent er zó goed in! Wil jij dit, please, please, regelen?" Laffe tactiek, maar het werkt. Hij durfde het eerst ook niet, maar na een paar succesjes is het, nog los van het geld, vooral een spelletje geworden.

Rond de vakantie wordt er veel afgedongen. Neem nu hotels en appartementjes. Nadat je een lijstje hebt gemaakt van voorkeurslocaties, ga je bellen. Details over de plek, dicht bij het strand, zwembad, wifi, bereikbaarheid, uitzicht, dat soort dingen. Tot slot de beschikbaarheid in de gewenste periode. Meer dagen, minder dagen, welke prijs? Wat kan er vanaf? Welke

onderhandelingsstrategie de best is, weet ik niet. Het voltrekt zich af buiten mijn zicht. Idem bij autohuur, dagtrip, strandbal, handdoek, slippers, alles. Ik hoor er even niet bij, loop om, ga ergens anders in een vitrine kijken, sta met mijn telefoon te klooiën of begin een belangwekkend gesprek met de kinderen.

Mijn onderhandelaar heeft een ijzersterk wapen: hij maakt makkelijk contact met mensen. De koetjes en de kalfjes maken als snel plaats voor andere informatie. Ik verbaas mij er dagelijks over, hoe hij thuiskomt met persoonlijke verhalen over mensen, of ze getrouwd zijn en kinderen hebben, of en waar ze hebben gestudeerd, gewerkt, en met wie, wanneer. Ik vraag wel eens hoe lang hij deze mensen kent. Net kennismemaakt, dus. Mensen voelen zich bij hem op hun gemak en vertellen van alles. Het is een prachtige karaktereigenschap en een talent. Bij het onderhandelen en afdingen helpt het ook. Je bouwt eerst iets van een relatie op en doet daarna zaken. Hij doet principieel geen zaken met mensen die zich afstandelijk en kil opstellen. Het moet van beide kanten komen. Laat anders maar.

Zijn ijzersterk wapen is ook zijn zwakte, is dit jaar gebleken. Wij betaalden in twee verschillende hotels dezelfde prijs. Met de een, die een veel nieuwere, ruimere en beter gelegen accommodatie had, is er wel onderhandeld, de prijs was voor beide partijen oké. Met de ander, gedateerde, krakkemikkige kamers en verder eigenlijk niets, niet. Waarom? Omdat het een kennis van een kennis was, een weduwe met studerende zoon, omdat het hotel leeg was. Dan doe je het niet. Je betaalt wat wordt gevraagd. In sommige winkeltjes waar wij dingen kopen, laten wij nu dat gedoe ook achterwege. Het product staat er duidelijk al een tijd, veel klandizie is er niet en die is ook niet te verwachten. Wat is een reële of een goede prijs en hoeveel slechter worden wij ervan als wij gewoon betalen wat er op het kaartje staat? Voor een paar oorbellen of een T-shirt? Het voelt als misbruik om te profiteren van de zwakte van de ander, van de nood waar de ander zich in bevindt. Afdingen is leuk als het met gelijke kracht gebeurt.

Dat van de staatseigendommen hier (havens, vliegvelden, water- en energiebedrijven, grondstoffen) van alles moet worden verkocht om een bedrag van vijftig miljard binnen te halen, voelt voor mij ook als profiteren van de ellende van de ander. Het tafelzilver gaat in de uitverkoop, de onderhandelingspositie is zwak. Er komt minder binnen, er moet meer weg. "Alles is straks te koop!" zegt men hier. "Nu is de tijd om te kopen voor een habbekrats". Ik vind het gênant. Andere woorden heb ik er niet voor. ◇

De doden

Zaterdag is de dag van de doden. Op het kerkhof is het druk. Het is ochtend, nog voor zevenen. Voordat het straks te warm is. Overal zijn er vrouwen en een enkele man bezig met schuren en boenen. De marmeren grafstenen glanzen en schitteren. Als je via de poort binnenkomt, is het een gek gezicht dat de graven als het ware met de rug naar je toe staan. De graven staan naar het oosten en de poort naar het westen. Deze helling en de ligging van de kerk laten een andere inrichting niet toe. Het kerkhof is een paar jaar geleden uitgebreid, maar het staat weer helemaal vol. Er is nauwelijks ruimte om tussen de graven te lopen.

Wij lopen naar het graf van mijn schoonvader. Hij ligt daar samen met zijn moeder. Ik denk dat ze nog steeds ruzie maken, dat konden ze goed! Het valt mij nu op dat hij precies twintig jaar na zijn moeder overleed. Ze waren beiden tachtig toen ze stierven. Het graf ziet er mooi uit, vrolijk. Reken maar dat mijn schoonmoeder er goed voor zorgt. Het olielampje brandt, uiteraard, de bloemen, echte en van kunststof, staan er netjes bij, de grafsteen is schoon. Er staan twee jerrycans met water. Ach, ja, dat is waar ook. Het is de bedoeling dat je water over het graf giet. Rituelen uit de oudheid. De doden willen ook verkoeling, zegt men. Daarna ga je naar het kraantje en vult het water aan. Je slaat een kruis en gaat verder.

In alle vroegte zijn de oma's uit ons steegje hier, allemaal. Hun dierbaren zijn hier. Ze zijn bezig de olie van de lampjes aan te vullen, nieuwe lontjes erin te steken, de bloemen te verzorgen, soms brandt er wierook. Een van de oma's zwaait. "Goedemorgen, ik ben hier. Dit is mijn man!" Het klinkt als een gewone ontmoeting. Alsof je elkaar op straat bent tegengekomen. Je zou elkaar kunnen begroeten, de handen geven en vragen: "Hoe maakt u het? Dit is mijn man!" Hij ligt daar acht jaar zie ik op de grafsteen. Tijd vliegt. Een andere oma is verderop twee graven aan het verzorgen. Het familiegraf van haar ouders, zus, echtgenoot en oudste zoon. Op een dag ligt zij hier ook. Daarnaast een ander graf. "Dat is Eleni. Ken je Eleni nog?" Ik moet mijn

neiging onderdrukken om iets te zeggen van: "Hallo, Eleni!" Zij was een buurvrouw. Zij was alleen. Voordat ze stierf heeft deze oma beloofd voor haar graf te zorgen. Ze kon anders niet 'gaan', zonder deze belofte. Ook dit graf ziet er prima verzorgd uit.

Verderop zijn er een paar graven vervallen en verzaakt. Ze staan er wat treurig bij. Ik weet niet waarom ik aan de zee moet denken, waar witte vissersbootjes met hun witte masten drijven. Door de golven deinen ze rustig naar rechts en naar links. Achter links is een enorm familiegraf van een rijke familie, denk ik, met een of ander lelijk beeld van een engel erop, artistieke kitsch, laten wij maar zeggen. En daarnaast een graf met een beeld van een militair erop. Hij blijkt te zijn gesneuveld in een oorlog, ergens, voor het vaderland in elk geval. Hij was vijftintig, zestig jaar geleden.

Volgens mijn schoonmoeder moet het olielampje de eerste veertig dagen onafgebroken branden, dat is de traditie. Dat betekent dat je liefst dagelijks of om de dag naar het graf moet. En je moet veel water gieten op het graf. Ze legt verder uit wat je na drie dagen, na negen dagen, na veertig dagen doet, het hele eerste jaar. Het hoort erbij, zegt ze, op deze manier eer je de nagedachtenis van jouw dierbare. De doden hebben ook hun verzorging nodig. Ze vertelt verder over de dood, de laatste adem, het afleggen van de dode, de dodenwake. Alsof het de normaalste zaak van de wereld is. Dat is het ook, maar de vanzelfsprekendheid vind ik een beetje luguber.

Een man is bezig bij een graf. Hij heeft de grafsteen opzij geschoven. En is aan het graven. "Hey, tante," zegt hij tegen de oma die ernaast aan het boenen is. "Zeg tegen de vrouw van deze familie dat ze twee kussenslopen meeneemt en een fles wijn!" Het graf wordt klaargemaakt voor de man die gisteren verongelukte. Hij was een jaar of zeventig. Een fervent visser. Op weg naar zijn bootje kreeg hij een ongeluk met de scooter en was op slag dood. Details over zijn verwondingen, over heel veel bloed, gingen gisteren al rond in de buurt. Zijn dochter regelt de begrafenis. Die is vandaag.

Dit is het familiegraf. Daar liggen de vader en de vrouw van de overledene. De slopen zijn voor de botten. Die worden uitgegraven, in wijn gewassen en in een kussensloop gedaan. Ze blijven in het graf aan het voeteinde van de nieuwe kist. Na een poosje komt de dochter inderdaad, de boodschap is overgekomen. Ze draagt een zwarte blouse en zwarte rok. Zwart is voorlopig de kleur van haar kleding, voor een jaar. Ze gaan zo beginnen met het uitgraven. Ik heb hier niets te zoeken en loop snel verder.

Zie nog wat namen op de graven die mij bekend voorkomen, maar precies weet ik het niet. Foto's van oude mensen, van jonge mensen, alles door elkaar. Een beetje wierook in de lucht, een vleugje tijd, de krekels beginnen aan hun gezaag. Het begint warm te worden. Wij lopen de heuvel af naar huis. ◇

Doop

Rond middernacht zit ik op het stoepje voor het huis in ons steegje. Tijd voor een evaluatie.

Punt een: na ruim drie weken op slippers rondhuppelen, valt het niet mee om iets met hakken te dragen. Ik voel mijn voeten nauwelijks. Auw!

Punt twee: hoe elegant een witte jurk ook is, zeker in combinatie met gebruinde huid, en hoe keurig je haar in de krul zit, als het vijfendertig graden is om kwart voor zes in de late middag en je een krijsende kleine moet dopen, al is het buiten in de voortuin van de kerk in de schaduw van de Chinese dadelboom en nog geen honderd meter van het strand, als het zweet van je voorhoofd en je rug druipt, nee, het levert geen charmante en fotogenieke beelden op. Enige troost, de priester in zijn zwarte gewaad heeft het nog zwaarder. En de kleine in mijn warme, liefdevolle weliswaar, maar dwingende omhelzing ook. Conclusie: indien de situatie zich weer voordoet, dan wordt er in de lente of de herfst gedoopt, beslist niet hartje zomer, al is het in een prachtig, fris geverfd blauw en wit, eilandkerkje, en kunnen wij het combineren met onze vakantie.

Punt drie: wil iemand een veel kortere, light versie van de ceremonie verzinnen? Wat duurt dat lang! De hele tekst, die in essentie prachtig is, is mij totaal ontgaan. De gasten ook. Ik moest een paar keer iets zeggen, namens de kleine dus, dat hij de duivel afzweert en het ware geloof omarmt, drie keer blazen en drie keer spugen (dat ga ik niet eens proberen uit te leggen...) en het credo opzeggen. De overige tekst was voor de priester, al met al zo'n drie kwartier. Moet korter kunnen, ook als het minder warm is.

De dag waar wij een heel jaar naar uit hadden gekeken. Vorig jaar tijdens de vakantie beloofd om hem te dopen, nu, een jaar later was het zover. Overleg over de voorbereidingen ging via skype, sommige dingen op afstand geregeld, sommige ter plekke. Zoeken naar balans, wat is haalbaar, wat is wenselijk en wat is maatschappelijk acceptabel? Wij hebben natuurlijk makkelijk praten, wij wonen hier niet.

Wat hier als norm geldt, hoort ook onze norm te zijn. Het valt niet mee om zaken helder af te spreken. Ga je bijvoorbeeld naar de kerk om te vragen wat het allemaal moet kosten, dan krijg je te horen dat het op basis van vrijwilligheid is. Geef wat je kunt missen of wat het je waard is. Officieus bestaat wel degelijk een tarief blijkt als je links en rechts informeert. Er zijn ook kerken waar ze er wel expliciet over zijn. Daar is weer veel kritiek op, omdat het is op basis is van vrijwilligheid. Oef! Vermoeiend.

Ons kerkje, Sint Joris in het zand noem ik het maar, ligt hemelsbreed nog geen kilometer bij ons steegje vandaan. De landingsbaan van het vliegveld ligt er wel tussen! Je moet omrijden. Geen Schiphol-veiligheidszones hier overigens, het kerkje ligt tweehonderd meter van de landingsbaan vandaan. Het gekrijs van de kleine is harder dan het kabaal van opstijgende vliegtuigen, anders hadden wij daar nog best last van gehad. Aan de andere kant van het kerkje dus het strand. Ik grapte nog dat wij onder de nette kleding best onze zwembroeken en bikini's konden dragen, maar kreeg weinig bijval. Nadeel van een pittoresk kerkje aan het strand is dat je er nauwelijks voorzieningen hebt. Daar heb je in Griekenland oma's voor. Die bemoeien zich met de beste bedoelingen overal mee. En dus is er toch warm water, want stel je voor dat de kleine in het koude water ondergedompeld zou worden. Dat wil je zelfs in deze hitte niet. Er is frisdrank met ijsblokjes voor de gasten, snoep voor de kinderen, traditionele lekkernijen voor iedereen en bruidssuikers om uit te delen.

De plechtigheid, een lang verhaal dus. Het speelt zich af rond de doopvont. De priester begint met de catechese in verkorte vorm. Om toegelaten te worden tot een geloofsgemeenschap, wat symbolisch met de doop gebeurt, moet je eerst weten waar je nu eigenlijk helemaal voor kiest, als eenjarige. De gasten weten dat het eerste deel lang duurt en druppelen rustig in het eerste kwartier binnen. Veel kleintjes, die van ons ook, beginnen in deze fase in te storten. Door vermoeidheid, een overdaad aan aandacht, door te veel mensen en gedoe. De arme donder doet pogingen om zich los te wurmen uit mijn armen en begint te huilen. Het begin van veel ellende.

Want vervolgens gaan oma's of tantes of beiden zich ermee bemoeien. Die proberen de kleine af te leiden. Dat brengt nog meer drukte en prikkels met zich mee en dus nog meer ontsnappingspogingen en tranen. Dan wordt de kleine uitgekleeft. De priester is nog steeds bezig met zijn riedel. Het moment van de waarheid is als ik de kleine insmeer met olijfolie en de priester hem drie keer onderdompelt in het water. Het enige moment dat hij niet huilt! Lekker koel, een beetje raar smaakje die druppel olie aan zijn lip, maar best te doen. Glibberig en nat belandt hij in mijn armen. Het is nog niet het einde van zijn lijdensweg. Dan volgt het heilige oliesel en moet hij in de kleren.

Sorry, lieverd, ik zal het nooit, echt nooit meer doen: een driedelig pak mét strikje en hoed, nadat je al een half uur hebt gekrijst in de hitte. Min of meer aangekleed zetten wij samen de volgende stap, drie keer rond de doopvond lopen onder begeleiding van wederom prachtige, maar niet te volgen teksten met nog steeds een krijsend kind op je arm. En dan komt het verlossend woord. Amen! Kleine naar zijn moeder en in de rij voor de felicitaties. Ze wensen: "*Ke ston gamo tou!*" Dat betekent dat wij op een dag feest zullen vieren op zijn bruiloft. Oh, ja, dat is waar. Hij moet mij volgens de traditie toestemming komen vragen om te trouwen. Duurt nog ff!

Ben benieuwd wat de fotograaf ervan gaat maken. Ach, de ziel, hij staat er overal in tranen op. Een van de gasten, een verre nicht van iemand, geloof ik, feliciteert ons met de doop en zegt dat er een bijgeloof is over huilende kleintjes. Als ze tijdens de hele ceremonie huilen, dan wordt de peetmoeder rijk. Ha! Dus! Eind goed, al goed! ◇

Suikerziekte en hoge bloeddruk

Ze zijn weer vrolijk, de oma's in ons steegje. En in een plagerige stemming. Ze hebben vandaag hun bloedsuiker gemeten. Een van de oma's heeft een bloedsuikermeter en een keer in de twee weken prikt ze de andere oma's. Voor even is deze vrouw met alleen lagere school op haar CV 'de dokter'. Een prikje, zegt ze zelfverzekerd, je voelt er niets van. En we weten meteen of het goed is. Soms meet ze hun bloedsuiker ook op een ander moment, als er een zich down of niet lekker voelt. Fijn als er een medische oorzaak is. Zij heeft er gevoel voor. Zij maken er een wedstrijdje van. Ik zit op 8, zegt een van de oma's. Geen idee of dat goed is, maar de rest knikt goedkeurend, dus het zal wel oké zijn. Ik zit te hoog, zegt een andere oma. De anderen plagen haar: "Je hebt gesnoept, foei, baklava zeker, bij het feest van de heilige!" "Ach, ik had zo'n trek!" zegt zij schuldbewust. "Het waren echt maar twee hapjes, kleintjes". De andere oma's lachen. "Zúlke kleine, bedoel je!" en spreiden hun vingers alsof ze een hele bak baklava vasthouden. "Nee, nee, echt niet!" zegt zij weer. Ze lachen allemaal hartelijk.

Al met al is de dokter toch tevreden. Nu is het tijd voor de bloeddruk. Een andere oma heeft namelijk een bloeddrukmeter. Nu is zij aan de buurt, zij is een wat stevig, dwingend type. Je bloeddruk zou ervan op hol slaan, denk ik stiekem. Weer zit iedereen op een rijtje op de stoepjes in het steegje. Het pompje, even goed kijken, brilletje opzetten, "kun je het goed zien?" het is goed, goed. Wie een te hoge bloeddruk heeft weet het best. Maar het is goed om het met elkaar te bespreken. En passant komen ook alle zorgen even aan de orde. Over een zoon waar het niet goed mee gaat, over een kleindochter die wil gaan studeren, een achternicht die geen kinderen kan krijgen. En over Alexis en hun pensioen.

De oma's slikken allemaal wat. Ze hebben een boodschappentasje waar ze hun pilletjes in bewaren. Ze sluiten het zakje met een knoop, zoals ze dat met het tasje met brood ook doen. Ze stallen hun voorraad soms uit en vergelijken elkaars pilletjes, "ik krijg ook van de roze pilletjes", wat slik jij, hoe vaak, ben je tevreden,

ik zal het ook aan mijn arts vragen, misschien krijg ik die pilletjes dan ook. Soms is er een oma bij die zegt dat ze ermee is gestopt en zich stukken beter voelt. De rest kijkt haar bezorgd aan.

Eind van de maand is er wat onrust, haal ik het eind van de maand met deze pillen? De arts moet het herhalingsrecept voorschrijven, dan moeten ze naar de apotheek om de pillen te halen. Daar zijn ze dus minstens een ochtend elke maand zoet mee, elke maand weer. En wat doe je als de eerste van de maand in het weekend valt? Dat soort dingen waar ouderen onrustig en onzeker van worden. Als ik iets zeg over "niet praktisch, waarom niet per half jaar bestellen", kijken ze mij stoïcijns aan. "Ach, net zo gezellig om naar de arts in het ziekenhuis te gaan en naar de apotheek. Het zijn zulke aardige mensen. Ze zorgen goed voor ons". Een van de oma's kijkt wat bedrukt. "De centen!" zegt ze. Elke maand betaalt ze zevenenzestig euro voor haar medicijnen. "Best veel, toch?" zegt ze. Ze zoekt bevestiging en krijgt deze ruimschoots. Ik vermoed dat haar pensioentje misschien vier honderd euro is, dus, ja, het is echt veel.

Hoe het medisch circuit precies functioneert weet ik, gelukkig, niet. De verhalen over tekorten aan medicijnen, daar hoor ik van vrienden over. Vooral aan medicijnen die worden geïmporteerd was een groot tekort in de periode dat de banken gesloten waren en er geen betalingen konden worden gedaan naar het buitenland. De situatie is nog steeds niet genormaliseerd en de onzekerheid over de toekomst speelt op de achtergrond mee. Sommige spullen worden niet geleverd, omdat importeurs hun schulden niet betalen. Voor veel mensen is de zorg niet meer betaalbaar. Zij zijn onverzekerd of kunnen hun medicijnen niet betalen. Aan de andere kant heb ik zelf nooit een rekening gezien voor het opkalefateren van een lelijk geschaafde teen in het ziekenhuis vorig jaar.

Apothekers hebben het hier ook moeilijk. Het zijn kwetsbare eenmanszaken, een combinatie van drogist, apotheek, soms in de praktijk zelfs eerste hulp post. In de grotere steden heb je er op elke hoek een, hier in het dorpje zijn het er drie (op tweeënhalf duizend inwoners). Ze zijn afhankelijk

van hun vaste klandizie. Als ze niet leveren, dan gaat de klant naar de concurrent. De medicijnen bestellen ze bij de groothandel. Het geld schieten ze voor. Ze krijgen het in principe terug van de verzekeraars, maar die betalingen lopen een jaar of langer achter. Dit is nauwelijks vol te houden. Het standaard assortiment loopt wel, maar de medicatie van duurdere en ingewikkelde behandelingen is haast niet voor te schieten. Ik stel mij voor welke ethische, maar ook menselijke drama's zich hier dagelijks afspelen. Stel je voor dat jouw klant, concreet dus een familielid, kennis of een kennis van een kennis, hoe dan ook dus niet een anoniem iemand, maar iemand in jouw netwerk, in nood zit met een doodzieke dierbare. En jij kunt de noodzakelijke medicijnen niet leveren.

Ik hoor van vrienden dat ze al een tijd erover denken om hun apotheek te sluiten, omdat het financieel allang niet meer haalbaar is. Ze kunnen de stap echter niet zetten, omdat ze een lening hebben lopen voor de overname van de apotheek nog of voor een verbouwing en modernisering. Ze kunnen deze niet aflossen en modderen maar door.

Godzijdank, zeggen de oma's en slaan een kruis. "Even afkloppen, maar wij zijn allemaal gezond. Suikerziekte, hoge bloeddruk, dat hoort er gewoon bij als je ouder wordt! Wij worden allemaal honderd! En zo nu en dan eten wij een stukje baklava, moet kunnen!" ◇

Vioolmuziek in de maneschijn

Het klinkt onnozel als ik zeg dat ik muziek, toneel en dans heb gemist deze zomer. Alsof er geen belangrijke problemen zijn, zeg. Het was altijd het kersje op de taart tijdens de vakantie, de vele culturele activiteiten in de openlucht. Op locaties die eigenlijk technisch gezien, wat betreft infrastructuur, toegankelijkheid en verkeersafwikkeling onmogelijk zijn. Om over veiligheidsaspecten maar te zwijgen. Ik kan mij herinneren dat ik hier op Rhodos bij een concert was in het middeleeuws kasteel, *Neo Kyma*, muziek uit de jaren zestig en zeventig. Ik zat ergens op een muurtje, op de rand van de afgrond. Prachtig verlicht, warm. De zangers hoefden maar de eerste regel van een liedje te zingen, het publiek nam het daarna over. De liedjes waar ik verliefd op was. Ik kan mij toneelstukken herinneren in de haven van Maronia in het Noorden, Trojaanse Vrouwen van Euripides, best heftig voor een avondje in augustus. Het decor van vrolijk dobberende bootjes vond ik niet helemaal passend, maar de regisseur had er bewust voor gekozen "om de wanhoop van de vrouwen te vangen: dobberen zonder doel!" Moet kunnen, laten wij maar zeggen. En *Lysistrata* van Aristofanes kan ik mij ook heel goed herinneren in een gewaagde, moderne uitvoering op de ruïnes van een theater uit de oudheid in Chalkidiki. Verantwoord en maatschappijkritisch. Wij hebben werkelijk dubbelgelegen met een paar vriendinnen, hadden die nacht weinig reden om in staking te gaan!

Ik weet niet meer waar het was, op Paros misschien, een voorstelling van *The wizard of Oz*. De boot uit Athene was te laat en daarom moesten wij meer dan een uur wachten, misschien zelfs langer, voordat ze konden beginnen. Decors, geluid, kostuums, alles met het nodige improvisatievermogen, onmisbare competentie in dit land. Het was het wachten waard. Goede acteurs, die op dit schoolplein net zo voortreffelijk hun best deden als in de beste schouwburg in de hoofdstad. In Sitia, op Kreta, aan de rand van een park kan ik mij een concert van Dalaras

herinneren. Wij konden hem niet zien, maar wel heel goed horen. En meezingen.

Maar misschien een van de mooiste momenten in mijn leven was een vioolconcert in vestingstadje Monemvasia op de Peloponnesos. Het stadje is toegankelijk via een smalle strook, het ligt op een schiereilandje. Ik weet het nog precies. Wij liepen over de kasseien naar boven, naar de vesting. Het uitzicht over de kantelen was adembenemend: de eindeloze, mysterieus blauwe zee. Donker met als licht enkel de amberkleurige volle maan. Zo mooi! Iedereen, ook zij die in het algemeen van nature tamelijk luidruchtig zijn, was stil. De violiste droeg een wit gewaad met gouden stiksels, dat door een briesje en haar bewegingen zachtjes wapperde. Als je je ogen een beetje dichtkneep leek ze de vlam van een kaarsje in de donkere nacht.

Ook prachtig elke zomer de optredens van lokale amateurgezelschappen op een dorpsplein of bij een strand. Ik weet niet waarom ze altijd van die hele ingewikkelde stukken kiezen van Ionesco of Beckett. Kies toch een klucht, man, doe niet zo moeilijk. Het schaduwtoneel van Karagiozis, die haast is uitgestorven, was soms te bewonderen, meer als jeugdsentiment voor de ouders, dan als vermaak voor de kinderen overigens. En de volksdansgezelschappen met van die mooie traditionele klederdrachten, die zo godsgruwelijk heet en zwaar zijn. Nogal een opgave om daarin hartje zomer rond te springen en trots te zijn.

Er waren altijd veel festivals, concerten en andere optredens. Beroemde zangers, bands en toneelgezelschappen gingen in de zomer op tournee door het hele land. Kaartjes waren altijd wel te koop, omdat Grieken op het laatste moment beslissen of ze gaan of niet. Dus je wacht met zijn allen op het laatste moment in de rij bij een provisorische kassa, er ontstaat de nodige chaos en uiteindelijk zit je op je plek. En voor de prijs hoefde je het niet te laten. De nodige subsidie van het ministerie van Cultuur zorgde dat de kaartjes redelijk toegankelijk bleven.

Er zijn ontzettend veel opgravingen en musea in Griekenland, en kerken en kloosters. Die zijn te

bezoeken. En veel particulier initiatief, galleries met moderne kunst, musea over olie en honing, gerestaureerde oude huizen van schrijvers of politici of zelfs een heel dorp a la Zuiderzeemuseum waar je terecht kunt. Veel cultuur dus. Deze zomer waren er alleen geen concerten, geen voorstellingen. Alles was afgelast.

Ja, er zijn belangrijkere problemen, reële problemen waar mensen dagelijks mee worden geconfronteerd. Je kunt best debatteren, langdurig zelfs, over subsidies voor cultuur en kunst en of dat een overheidstaak is. Maar geen muziek, dans en toneel, levende cultuur, om te ontspannen, om de zinnen te verzetten, om geprikkeld te worden, dat is pas echte armoë. ◇

De bedoeling

Een maand geleden was ik op weg naar Aegina. Ik hoefde het niet eens te verzinnen. Het gebeurde waar ik bijstond: vooringenomen journalisten die het beeld dat ze hadden van Griekenland bevestigd wilden zien. Ik vond het zo grappig dat ik het heb opgeschreven. Gewoon een reisverhaaltje. Het was niet mijn bedoeling, toch heb ik elke dag weer iets gezien, meegemaakt, gecombineerd, gehoord, dat de moeite waard was om erover te schrijven. Het werd een hele serie. Elke avond liet ik het verhaaltje van de dag even rusten en 's ochtends liet ik het los.

Ik was erg benieuwd wat ik zou aantreffen hier. Aan de ene kant was het gewoon vakantie met het gezin, een vakantie waar ik erg naar had uitgekeken. Ik was een beetje op, geef ik toe. Het was tijd voor ontspanning, om aan andere dingen te denken, om met elkaar leuke dingen te doen, vrienden te ontmoeten en familie te bezoeken, boeken te lezen. Over mijn bereikbaarheid had ik tegen collega's gezegd: "Ik ga in de schaduw van een olijfbom zitten en doe niets!" De schaduw van een olijfbom stelt overigens niets voor, daar heb ik echt niet gezeten. Aan de andere kant was het een bijzondere tijd, nog steeds. De banken waren gesloten, discussies over Grexit of niet, debatten in het parlement tot diep in de nacht, de mediahype, de onzekerheid die mensen voelen, wat gaat gebeuren en wat betekent dit in het dagelijks leven. Grapjes over drachmen, hoeveel heb ik ervan gehoord? En hoe lief van vrienden en collega's om te informeren hoe het nu gaat en wat het voor onze familie en dierbaren betekent. De crisis is niet opeens begonnen, is al een jaar of vijf aan de gang. Veel veranderde in die jaren, kan het nóg slechter?

Ik was zelf ook vooringenomen. Kan liefde, niet alleen voor mensen, maar ook voor een land je blind maken? Ik wilde de hoop zien, het perspectief, de oplossingen die mensen zelf verzinnen, de veerkracht, de trots. Op veel plekken heb ik totaal verval gezien. Het vijf sterren-hotel waar mijn schoonmoeder twintig jaar heeft gewerkt bijvoorbeeld, met 700

kamers, staat al vier of vijf jaar leeg. Is dat het gevolg van de economische crisis? Ik denk het niet. Failliet gegaan, mismanagement, financieel wanbeheer, het onvermogen om te moderniseren, nieuwe doelgroepen aan te trekken, met de tijd mee te gaan, de opkomst van andere vakantiebestemmingen, al deze factoren tegelijkertijd. Hoe dan ook, het staat dus leeg. Het is een treurig gezicht om zo'n groot, leeg, vervallen hotel op een prominente plek te zien, het raakt de hotels ernaast, het gaat om de uitstraling van dit hele deel: verval. En tegelijkertijd zijn er ook talloze strandtentjes met gratis wifi en bediening tot aan het water, waar een cola twee euro kost en een mojito vier. De strandtentjes zitten vol. Er landt hier op het eiland elke drie minuten een charter. En er zijn luxe resorts met privé zwembad per kamer, sterrenkoks in de restaurants en drie landingsplatforms voor helikopters. Ook dat is Griekenland.

In het dorpje van mijn schoonmoeder staat de helft van de huizen leeg, vele zijn vergaand vervallen, de deuren hangen uit de kozijnen, muren en daken zijn ingestort, binnen is het een vuilnisbelt geworden waar katten generaties kittens grootbrengen. Is dit ook het gevolg van de crisis? Het zijn huizen van opa's en oma's, waarvan de kinderen naar de grote stad zijn verhuisd, omdat daar werk is, betere scholen en voorzieningen voor de kinderen, meer mogelijkheden. Dit is niet iets van de laatste tijd. Als de opa's en oma's er niet meer zijn, blijven de huizen leeg, er is geen jeugd om het gat op te vullen. Het steegje van mijn schoonmoeder ziet er wel schoon en verzorgd uit. Met de schone stoepjes, de vijf-liter-blikken olie die nu dienst doen als plantenbak voor de hibiscus en de kamperfoelie. Elke middag spuiten ze het asfalt schoon, zodat het afkoelt, het afval wordt meteen weggegooid, als ze boodschappen gaan doen vragen ze of iemand anders nog wat nodig heeft, iedereen die hier langs wandelt wordt vriendelijk begroet. Het steegje leeft. Hier woonden vroeger gezinnen met opgroeiende kinderen, nu komen de kinderen met hun kinderen op bezoek of op vakantie. Er wonen nu alleen

oma's. Wat gebeurt er met het steegje als deze oma's er op een dag niet meer zijn?

Er zijn vele verhalen te vertellen. Ook over het moderne hightech Griekenland dat qua technologie, cultuur en ontwikkeling presteert op het niveau van Londen en Berlijn. En ook over het Griekenland waar bejaarden in de rij staan bij het postkantoor om op de eerste van de maand hun pensioentje van driehonderdtachtig euro op te halen. Ik had nog wel een verhaal willen schrijven over afval. Wat een verschrikking! Kom je op het meest idyllische strand, prachtig gewoon, ligt het, blijkt als je dichterbij komt, vol met plastic flessen en sigarettenpeuken. Gatver! Die zooi ligt overal, langs de weg, in bossen, in de stad. Gooi je afval in de bak, hoe moeilijk is dat? Ruim het op! Is er nu werkelijk niemand die hier iets voor kan verzinnen. Wordt thuis en op scholen verdomme niets gedaan aan het bewustzijn van kinderen? Ja, daar had ik nog wel een verhaaltje over willen schrijven.

Het kenmerk van reisverhalen is echter dat ze stoppen als je bij je eindbestemming bent. En dat ben ik bijna, ik ben weer thuis, mijn tweede thuis. Ik was hier stiekem op zoek naar de oorzaak, hoe het allemaal zo ver heeft kunnen komen. Waar was ik toen het gebeurde? Ik was ook op zoek naar de oplossing. Hoe gaan wij, of zij of met z'n allen verder? De economische crisis is in mijn ogen het gevolg van onoplosbare problemen, diepgewortelde gewoontes, historisch verklaarbare ontwikkelingen en ook wanbeleid van jaren. Iedereen draagt zijn steentje bij aan de ellende. De enige manier om uit het dal te kruipen is als iedereen zijn steentje gaat bijdragen aan het herstel. Dat kleine herstel dat heb ik wel degelijk gezien. Maar is het genoeg en is het op tijd?

Mijn land, mijn arm, arm land ... ◇